

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

opracowany przez:

PPUH „BaSz” mgr inż. Bartosz Szymusik

26-200 Końskie ul. Polna 72

tel./fax: 41 372 49 75

e-mail: basz@post.pl

przy współpracy:

Urzędu Gminy

w Bliźnie

Bliżyn 2018

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Spis treści

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	3
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE ...	4
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	7
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	7
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	8
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ..	9
5.1. Relacja gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	9
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Bliżyn	10
5.2.1. Zarys historii obszaru gminy	10
5.2.2. Krajobraz kulturowy.....	13
5.2.4. Zabytki ruchome	18
5.2.5. Zabytki archeologiczne.....	19
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych.....	20
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne.....	21
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	26
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	30
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	32
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY BLIŻYN.	37
6.1. Działania w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego podejmowane na terenie gminy Bliżyn.....	37
6.2. Analiza szans i zagrożeń	37
7. ZAŁOŻENIA "PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BLIŻYN NA LATA 2019-2022"	39
7.1. Priorytety opieki nad zabytkami w gminie Bliżyn	39
7.2. Kierunki działań programu opieki nad zabytkami	39
7.3. Zadania "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022"	40
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	42
8.1. Formy opieki nad zabytkami - rozpoznanie, zabezpieczenie, konserwacja, rewitalizacja	42
8.2. Instrumenty realizacji Programu	46
8.3. Edukacja i promocja w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	48
9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU I SPOSOBY JEGO FINANSOWANIA	49
9.1. Monitoring realizacji Programu	49
9.2. Źródła finansowania	49
10. BIBLIOGRAFIA	50
ZAŁĄCZNIKI	51

1. Wstęp

Przedmiotem opracowania dokumentu jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy Bliżyn, obejmujące obiekty zabytkowe w kontekście uwarunkowań przestrzennych gminy – jako pojedyncze obiekty oraz jako integralne części krajobrazu gminy (wraz z ukształtowaniem przyrodniczym terenu, obiektami nie mającymi charakteru zabytkowego dawnymi i współczesnymi). Na terenie gminy znajdują się:

- 7 zabytków architektonicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego,
- ogółem - 72 obiekty nieruchomości wpisanych do gminnej ewidencji zabytków,
- 39 stanowisk archeologicznych,
- zabytki ruchome stanowiące wyposażenie obiektów wpisanych do rejestru.

„Program” przedstawia przede wszystkim charakterystykę zasobów i dziedzictwa kulturowego gminy oraz wyznacza cele – kierunki działań i zadania na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami na lata przyszłe. Charakterystyka zasobów została oparta na określeniu zasobów kulturowych gminy oraz ich znaczenia i wartości w kontekście przestrzennym, historycznym, kulturowym. Zarysowano ponadto uwarunkowania dotyczące finansowania działań ochronnych środowiska kulturowego oraz działań edukacyjnych i wychowawczych wobec społeczności gminy.

Spodziewanym efektem realizacji celów i zadań zawartych w "Programie..." będzie:

- poprawa stanu środowiska kulturowego gminy,
- zwiększona dbałość lub odnowa obiektów zabytkowych z rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków,
- wzrost estetyki przestrzeni poszczególnych miejscowości,
- pośrednio – rozwój przedsiębiorczości,
- uwrażliwienie mieszkańców i inwestorów na potrzeby związane z utrzymaniem i ochroną środowiska kulturowego,
- nadanie obiektom zabytkowym nowych funkcji,
- poprawa warunków zamieszkania, prowadzenia działalności, życia społecznego, kulturalnego itp.,
- wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z gminą.

"Program opieki nad zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022" jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zakres "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022" określa Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 poz. 2187).

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Problematyka ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w Polsce regulowana jest aktami prawa krajowego i międzynarodowego.

Art. 5 Konstytucji RP mówi: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Dostęp do dóbr kultury gwarantuje Art. 6 Konstytucji RP, który mówi: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu związku z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Do konieczności zapewnienia dobrego stanu środowiska (naturalnego, kulturowego) nawiązuje Art. 86 brzmiący: „Każdy obywatel obowiązany jest do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie”.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawowym aktem prawnym dotyczącym dziedzictwa kulturowego w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. **o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2014 poz. 1446 z późn. zm.). Jeżeli w niniejszym opracowaniu występuje powołanie się na ustawę bez podania jej nazwy należy przyjąć, że chodzi o ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zgodnie z art. 3 użyte w ustawie określenia oznaczają:

- **zabytek** – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- **zabytek archeologiczny** – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytwórców bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- **krajobraz kulturowy** – przestrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i walory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

W art. 4 zawarto informacje, że ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Ustawa definiuje w art. 6, m. in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl tej ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobowości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2012 r. poz. 642 z późniejszymi zm.),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7 określa formy i sposób ochrony zabytków:

- a) wpis do rejestru zabytków,
- b) uznanie za pomnik historii,
- c) utworzenie parku kulturowego,
- d) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Istotne dla samorządu zapisy w ustawie:

- Art. 16 ust. 1, wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej – na podstawie i po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków
- Art. 18, wymienia dokumenty strategiczne sporządzane na szczeblu krajowym, wojewódzkim, powiatowym i gminnym, gdzie uwzględnia się ochronę i opiekę nad zabytkami
- Art. 19, wskazuje, że studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uwzględniają: ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenie, inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków oraz parki kulturowe, ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami, strefy ochrony konserwatorskiej ustalone w zależności od potrzeb, na których obowiązują ograniczenia, zakazy i nakazy mających na celu ochronę znajdujących się na tych terenach zabytkach
- Art. 20, wykazuje konieczność uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków
- Art. 21, mówi o ewidencji zabytków jako o podstawie sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy
- Art. 22, wskazuje w jakiej formie są prowadzone ewidencje zabytków krajowe, wojewódzkie i gminne oraz, że włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku
- Art. 87, określa zasadny tworzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy
- Art. 89, wskazuje że organami ochrony zabytków są: minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków oraz wojewoda w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Wykonanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem m.in. samorządów. Na szczeblu gminnym reguluje to ustawa z dnia 8 marca 1990 r. **o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2016 r. poz. 446 z późn. zm.).

Uregulowania prawne dotyczące opieki nad zabytkami znajdują się również w ustawach:

- z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2016 poz. 778 z późn. zm.)
- z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1772 z późn. zm.)
- z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 290)
- z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo Ochrony Środowiska (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 672 z późn. zm.)
- z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2015 r. poz.1651 z późn. zm.)

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

- z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2012 r., poz. 406 z późn. zm.)
- z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2014 r. poz. 1118)
- z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2012 r., poz. 987 z późn. zm.)
- z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2012 r., poz. 642 z późn. zm.)
- z dnia 14 lipca 1983 o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1506 z późn. zm.)
- z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz. U. z 1933 nr 39 poz. 311 z późn. zm.)

Unia Europejska reguluje zagadnienia opieki nad zabytkami w Traktacie z Maastricht z dnia 2 lutego 1992 r. oraz w:

- Rozporządzeniu Rady EWG z dnia 9 grudnia 1992 r. w sprawie wywozu dóbr kultury
- Dyrektywie Rady EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z obszaru Państwa Członkowskiego.

Wagę problematyki ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego podkreśla opracowana pod egidą ONZ konwencja UNESCO (przyjęta w Paryżu przez Konferencję Generalną ONZ dla Wychowania, Nauki i Kultury w roku 1972, ratyfikowana przez Polskę w 1976r.). Konwencja umożliwiła wyróżnienie obszarów i obiektów mających „najwyższą powszechną wartość” poprzez wpisanie ich na „Listę światowego dziedzictwa”.

W 2003 r. sporządzono w Paryżu konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Konwencja została ratyfikowana przez Prezydenta RP dnia 8 lutego 2011 r.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

"Program opieki nad zabytkami dla gminy Bliżyn na lata 2019-2022" powstał w oparciu o przedstawione w powyższym rozdziale akty prawne oraz o szereg dokumentów branżowych i strategicznych krajowych i regionalnych.

Założenia strategicznych dokumentów szczebla krajowego w zarządzaniu opieką nad zabytkami (opracowanie własne):

CELE GŁÓWNE	OPIS ZAŁOŻENIA
Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2017	
Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków	1. Wspierania rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce 2. Wzmocnienie strategii działania organów ochrony zabytków 3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji
Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	
Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości	

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

<p>środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski (kierunki działania: 4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych, 4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami europejskiej konwencji krajobrazowej) Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego</p>	
<p align="center">Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2018</p>	
<p>Zrównoważenie rozwoju kultury w regionach</p>	<p>Wzrost efektywności zarządzania kulturą Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej w zakresie upowszechniania kultury Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury Wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dobór usług kultury Poprawa warunków działalności artystycznej Efektywna promocja twórczości Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków Zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury</p>

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Strategie regionalne w zarządzaniu opieką nad zabytkami (opracowanie własne):

CELE GŁÓWNE	OPIS ZAŁOŻENIA
<p align="center">Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2013-2016</p>	
<p>Ochrona i zachowanie materialnego oraz niematerialnego dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego. • Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego. • Tworzenie warunków do wzmacniania tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej.
<p align="center">Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020</p>	
<p>Wzrost atrakcyjności województwa fundamentem zintegrowanego rozwoju w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Przyspieszenie rozwoju bazy ekonomicznej i wzrostu innowacyjności województwa • Rozwój zasobów ludzkich • Ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody i dóbr kultury • Wzmocnienie potencjału instytucjonalnego województwa • Rozwój systemów infrastruktury technicznej i społecznej • Aktywizacja rolnictwa i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich
<p align="center">Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego</p>	
<p>Obszar obejmujący gminę Bliżyn</p>	<p>"...małe i średnie miasta posiadające najstarszą metrykę osiedleńczą, w których zachowały się wartościowe układy i zespoły urbanistyczno-architektoniczne</p>
<p align="center">Strategia rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim na lata 2015-2020</p>	
<p>Pełne wykorzystanie zrealizowanych projektów turystycznych i okołoturystycznych dla uzyskania efektów gospodarczych i społecznych wynikających z rozwoju turystyki</p>	<p>Skomercjalizowana oferta turystyczna regionu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wsparcie rozwoju flagowych produktów turystycznych województwa • Rozwój nowych produktów turystycznych • Komerccjalizacja oferty turystycznej regionu

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

w województwie świętokrzyskim	<p>Funkcjonalnie zorganizowana, zrównoważona przestrzeń turystyczna oraz wysoka dostępność regionu i jego atrakcji</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poprawa dostępności komunikacyjnej regionu • Wzrost - dostępności atrakcji turystycznych • Rozwój infrastruktury turystycznej i paraturystycznej <p>Wysoki potencjał kadrowy i organizacyjny interesariuszy rynku turystycznego</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wzrost kwalifikacji kadr turystycznych • Wzmocnienie i utrzymanie potencjału partnerów rynku turystycznego • Wzrost rangi i atrakcyjności branży turystycznej <p>Zintegrowany marketing regionu i efektywna komunikacja marketingowa</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kontynuacja budowy rozpoznawalnej i silnej marki województwa o wyróżniającym się wizerunku • Efektywne wsparcie promocyjne produktów turystycznych • Uruchomienie specjalnych projektów promocyjnych • Budowa i wdrożenie marketingowej platformy współpracy pomiędzy partnerami rynku
-------------------------------	---

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacja gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Zapisy dotyczące ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego gminy Bliżyn w dokumentach strategicznych gminy (opracowanie własne):

Strategia Rozwoju Gminy Bliżyn na lata 2014-2024	
Osiągnięcie zrównoważonego rozwoju całej gminy, zapewniającego jakościową poprawę warunków życia mieszkańców poprzez sprawne i efektywne zarządzanie lokalnymi zasobami, stymulowanie rozwoju gospodarczego, dbałość o ochronę środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz stałe podnoszenie standardu usług publicznych.	<ul style="list-style-type: none"> • Wspieranie rozwoju gospodarczego gminy • Utrzymanie i rozwój infrastruktury technicznej i społecznej • Budowa kapitału ludzkiego i społecznego
Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Bliżyn	
<p>W rozwoju należy zachować właściwe relacje między celami szczegółowymi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ekonomicznymi i społecznymi, ze szczególnym uwzględnieniem utworzenia podstawy rozwoju ekonomicznego i socjalnego mieszkańców • przyrodniczymi, kulturowymi i przestrzennymi, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeby zachowania i przywrócenia wartości przyrodniczych i kulturowych 	
<p>Cele kulturowe. Polityką osiągnięcia jest ochrona istniejących obiektów i zasobów kulturowych, wyeksponowanie</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zachowanie tożsamości lokalnej • ochrona istniejących zasobów kulturowych • rozszerzanie zakresu prawnej ochrony zespołów zabudowy • zachowanie otwartych przestrzeni o wybitnych walorach

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

i uporządkowanie historycznej struktury miejscowości gminnej i kształtowanie współczesnej zabudowy wsi w nawiązaniu do tradycji.	przyrodniczo – kulturowych
Cele przestrzenne. Polityką realizacji jest podporządkowanie zagospodarowania terenów osadniczych, przemysłowych i usługowych, wymogom harmonijnego kształtowania przestrzeni a także ochrona krajobrazu otwartego, o najwyższych walorach przestrzennych na obszarze gminy.	<ul style="list-style-type: none"> • uporządkowanie struktury gminy, uczytelnienie struktury ośrodków osadniczych • wyeliminowanie konfliktów wynikających z różnych sposobów użytkowania terenów, • wykreowanie centrów usługowych w większych ośrodkach wiejskich • racjonalne wykorzystanie istniejących terenów zainwestowania osadniczego
Gminny Program Rewitalizacji Gminy Bliżyn na lata 2016-2022	
Poprawa jakości przestrzeni publicznych i wyposażenia terenów przemysłowych	<ul style="list-style-type: none"> • Połączenie funkcjonalno-przestrzenne centrum miejscowości z Zalewem Bliżyńskim • Poprawa zaopatrzenia w infrastrukturę techniczną obszaru rewitalizacji • Poprawa wyposażenia i funkcjonalności terenów przemysłowych na obszarze rewitalizacji • Renowacja i wykorzystanie obiektów zabytkowych dla celów społecznych • Wspieranie wzrostu efektywności energetycznej • Inwestycje w odnawialne źródła energii

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Bliżyn

Herb Gminy Bliżyn

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy

Nazwa miejscowości Bliżyn wywodzi się z legendy o świętym Jacku Odrowążu, który przechodząc przez pobliskie tereny na pytanie - "dokąd idziesz?" - odpowiedział: „jestem bliżej niż dalej”. Miejscowość od wyrazu „bliżej” nazwano Bliżynem. W źródłach historycznych i literaturze są podawane nazwy: Bliżyn, Blizin, Bliżyny i Bliszyn.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Najstarsza datowana wiadomość o Bliżynie pochodzi z zapisu Jana Długosza w diariuszu podróży króla Władysława Jagiełły z Krakowa pod Grunwald w 1410 roku. Król nocował w Bliżynie z 21 na 22 czerwca 1410 r. prawdopodobnie u swojego dworzanina Piotra Szafrąca z Pieskowej Skąły.

**Pomnik Władysława Jagiełły
w Bliżynie¹**

Przez obszar obecnej gminy w XIII i XIV w. przebiegała główna droga handlowa od Morza Czarnego do Bałtyku poprzez Lwów, Sandomierz, Opatów, Wąchock, Opoczno, Łęczycę, Toruń. Na początku XVI w. powstały w pierwszej kuźnice, w XVIII w. funkcjonowały trzy dymarki, w tym czasie w Bliżynie wydobywano jednocześnie węgiel przy urobku rudy. Fabryki rozwinęły się właściwie pod rządami hrabiostwa Platerów a ich rozkwit trwał do roku 1905.

Właścicielami dóbr bliżyńskich byli od 1682 r. byli Świderscy, od 1775 r. - Małachowscy, a od 1781 nabyli ją Podkańscy. W tym czasie wybudowano w Bliżynie pałac murowany i oficyny, istniała także: cegielnia, piec wapienny, wielki piec, olejarnia, budynek dworski, folwarczny, młyński, gorzelniany, browarniany oraz karczma. W 1818r. Jacek Potkański wybudował modrzewiowy kościółek p.w. świętej Zofii, który pełnił funkcje kaplicy. Uroczyste utworzenie parafii nastąpiło 23 sierpnia 1888 r. na podstawie dekretu biskupa sandomierskiego ks. Antoniego Sotkiewicza. W 1893 r. ówczesny proboszcz, ksiądz Julian Piontek, rozpoczął starania o uzyskanie pozwolenia na budowę murowanego kościoła.

Gospodarczy rozkwit tego terenu to początek XIX w. kiedy na terenie Bliżyna działały Zakłady Górnicze z odlewnią (własność Platerów) oraz odlewnia „Salonowa” produkująca wyroby artystyczne. Fryszerki działały w Wołowie, Zbrojowie i Płaczkanie Kryzys gospodarczy

¹ Jeżeli nie podano inaczej - fotografie wykonane przez wykonawcę opracowania

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

pierwszych lat XX w. spowodował krach finansowy zakładów, które zostały przekształcone w odlewnie żeliwa.

W 1881 roku rozpoczynają się prace nad planami budowy kolei z Opczna przez Bliżyn do Bzina. W dniu 24 lipca 1885 r. mieszkańcy Bliżyna wraz z hr. Ludwikiem Broel-Platerem witali pierwszy przejazd pociągu.

W tym czasie na terenie gminy Bliżyn rozwinęło się szkolnictwo powszechne oraz spółdzielczość, powstała ochotnicza straż pożarna i pierwsza apteka. Działają ponadto: Zakłady Górnicze, kopalnie rudy „Skały” i „Piekło”, tartaki drzewne Podkańskiego i Rozemberga w Wojtynowie, fryszerka w Płaczkowie, cegielnia w Sołytkowie, wyrób kół w Kucębowie, wypalanie węgla drzewnego i pędzenie smoły w Kopciach i Szałasie, młyny wodne.

Pozostałości odlewni żeliwa „Ludwików”

Ruiny cegielni w Sołytkowie

W roku 1928, ze względu na walory klimatyczne okolic, opracowano projekt luksusowego Uzdrowiska Sportowo-Klimatycznego, w którym przewidziano budowę obiektów do uprawiania większości ówczesnych dyscyplin olimpijskich. Planów tych nie zdążono zrealizować.

Podczas okupacji na terenie gminy działały liczne oddziały partyzanckie GL-AL i AK. W 1943 r. walczyły na terenie gminy oddziały Władysława Wasilewskiego „Oseta”, Antoniego Hedy „Szarego” i Waldemara Szwieca „Robota”. W 1944r. koncentrowały się tu niektóre pododdziały 2 Dywizji AK i jednostki AL. W dniach 16-19 września 1944r. doszło do bitwy partyzantów AL - X, XI i części I Brygady, na Świniej Górze, z której zwyciężyli partyzanci.

W latach drugiej wojny światowej w Bliżynie na terenie fabryki farb funkcjonował niemiecki nazistowski obóz pracy przymusowej, w 1944 r. przekształcony w podobóz obozu koncentracyjnego na Majdanku. Więziono w nim obywateli Polski, Austrii, Niemiec i ZSRR, przeciętnie około czterech tysięcy osób. Wśród więźniów dominowały osoby pochodzenia żydowskiego. Śmiertelność była bardzo wysoka ze względu na trudne warunki sanitarne, głód, wycieńczenie, choroby i egzekucje. Pod koniec lipca 1944 roku, wobec zbliżającego się frontu wschodniego, naziści przystąpili do likwidacji obozu w Bliżynie, pozostałych więźniów wysłano do KL Auschwitz.

Przed rokiem 1939 gmina Bliżyn należała do powiatu koneckiego. W okresie powojennym należała do powiatu kieleckiego, w latach 1973-1975 do powiatu szydłowieckiego, a od

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

1999 roku do powiatu skarżyskiego i województwa kieleckiego. Po reformie administracyjnej należy do województwa świętokrzyskiego.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to (zgodnie z definicją ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami): „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”.

Gmina Bliżyn położona jest w centralnej Polsce, w północno-zachodniej części województwa świętokrzyskiego, w zachodniej części powiatu skarżyskiego. Jest największą powierzchniowo gminą powiatu. Powierzchnia gminy Bliżyn wynosi 141,16 km². Według stanu na 31.12.2016 r. ludność wynosiła 8 226 mieszkańców.

Gmina Bliżyn graniczy od północy z województwem mazowieckim - z gminami Szydłowiec i Chlewiska w powiecie szydłowieckim, od wschodu z gminami powiatu skarżyskiego: Skarżysko-Kamienna, Suchedniów i Łączna, od południa z gminą powiatu kieleckiego - gmina Zagnańsk i od zachodu z gminą Stąporków w powiecie koneckim. Bliżyn jest gminą podmiejską w stosunku do Skarżyska-Kamiennej. Leży przy ważnym szlaku komunikacyjnym - drodze krajowej nr 42.

W strukturze administracyjnej województwa świętokrzyskiego gminę Bliżyn zalicza się do subregionu kieleckiego. Ośrodkiem skupiającym usługi o zasięgu rejonowym jest miasto powiatowe Skarżysko-Kamienna. Pod względem gospodarczym gmina zaliczana jest do dawnego Staropolskiego Okręgu Przemysłowego, gdzie rozwijał się przemysł ciężki i odlewniczy. Na obszarze gminy surowce skalne nie mają większego znaczenia gospodarczego, ponieważ rejony ich występowania podlegają ochronie przyrodniczej.

Ukształtowanie powierzchni terenu gminy związane jest ściśle z budową geologiczną podłoża skalnego oraz procesami geomorfologicznymi, zachodzącymi w przeszłości i współcześnie.

Zgodnie z podziałem fizyczno-geograficznym Polski gmina Bliżyn leży w prowincji Wyżyna Małopolska, makroregionie Wyżyna Kielecka, w mezoregionach: Garb Gielniowski, Płaskowyż Suchedniowski oraz Góry Świętokrzyskie.

Gmina Bliżyn znajduje się w obrębie zlewni Wisły, zlewni Kamiennej oraz zlewni dopływów Kamiennej: Bernatki, Kobylanki i Kuźniczki. Na rzece Kamiennej znajduje się rekreacyjny zalew „Bliżyński” o powierzchni 10,34 ha. Zagrożenie powodziowe występuje w dolinie rzeki Kamiennej, która jest rzeką nieuregulowaną i nie posiadającą zabezpieczeń przeciwpowodziowych na terenie gminy.

Atutem gminy są walory geograficzne, zwłaszcza lasy bogate w zwierzynę i runo leśne. Według podziału geobotanicznego Polski (W. Szafer) gmina Bliżyn należy do regionu Krainy Świętokrzyskiej i mieści się w Okręgach: Łysogórskim i Koneckim. Lasy o powierzchni 10217,96 ha, zajmują ponad 71% powierzchni gminy, zlokalizowane są w centralnej i południowej oraz północnej części gminy. Najbardziej zalesione sołectwa to: Kopcie, Rędocin, Ubyszów, Zagórze, Jastrzębia i Wołów. Lasy w części południowej wchodzi w skład Suchedniowsko-Oblęgorskiego Parku Krajobrazowego. Swoją główną ostoję krajową ma tu modrzew polski. Większość terenu gminy Bliżyn leży w głównym korytarzu ekologicznym Częstochowa - Wschód.

O bogactwie przyrodniczym i krajobrazowym gminy Bliżyn świadczy spora ilość terenów leśnych oraz rozbudowany system obszarów chronionych. Są to:

- Suchedniowsko-Oblęgorski Park Krajobrazowy,

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

- Suchedniowsko-Oblęgorski Obszar Chronionego Krajobrazu,
- Konecko-Łopuszniański Obszar Chronionego Krajobrazu,
- Obszary „Natura 2000” „Lasy Skarżyskie” PLH260011, „Lasy Suchedniowskie” PLH260041, „Uroczysko Pięty” PLH260012, „Dolina Krasnej” PLH260001, "Dolina Czarnej" PLH 260015,
- rezerваты przyrody: Ciechostowice, Świnia Góra i Dalejów,
- użytki ekologiczne,
- pomniki przyrody.

Brama piekielna w rezerwacie Świnia Góra

Kamieniołom w Gostkowie

Ponadto w gminie znajduje się kamieniołom w Gostkowie, składający się z 3 dużych, i kilku małych wyrobisk. W środkowym wyrobisku można na jednej ze ścian rozpoznać ślady po kominie krasowym; czyli pionowym lub bardzo stromym, biegnącym w górę odcinku jaskini, o zamkniętym przekroju, bez możliwości dalszego przejścia. W obrębie kamieniołomu (prawdopodobnie w najbardziej na zachód wysuniętym wyrobisku) leży niedostępna już dziś jaskinia.

W zagospodarowaniu przestrzeni użytki rolne stanowią ok 26,4 % powierzchni gminy, znajdują się głównie w sołectwach: Sorbin, Odrowążek, Nowy Odrowążek i Kucębów. Grunty zurbanizowane stanowią 2,8% przestrzeni gminy, w tym: tereny mieszkaniowe 21,9%, a tereny komunikacji drogowej - 44,8% i kolejowej - 19,7%.

Zabudowa zagrodowa i mieszkaniowa ukształtowana jest historycznie i lokalizowana była i jest przeważnie przy głównych ciągach komunikacyjnych, w pobliżu istniejących dróg i obiektów usługowych. Największe zagęszczenie zabudowy mieszkaniowej występuje w pasie oddziaływania drogi krajowej nr 42. W granicach poszczególnych sołectw wyodrębnia się tereny istniejących i planowanych obszarów rozwoju osadnictwa, usług podstawowych, rolniczej przestrzeni produkcyjnej, funkcji prowadzenia działalności gospodarczej.

Obsługę ludności na poziomie lokalnym pełni miejscowość Bliżyn, gdzie funkcjonuje administracja samorządowa, instytucje i obiekty użyteczności publicznej: placówki oświaty,

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

służby zdrowia, kultury i sportu oraz inne obiekty i usługi. W miejscowości gminnej - Bliżyn - brak jest funkcji centrotwórczych i spójności w przestrzeni - występuje przemieszanie elementów zabudowy zabytkowej (obiekty w zespole Pałacyku Platerów), z nowoczesną, a także terenami poprzemysłowymi (w tym: obiekty zabytkowe, np. pozostałości odlewni żeliwa „Ludwików”) i znacznymi terenami rekreacyjnymi.

W miejscowościach spotyka się obiekty dawnej zabudowy wsi, głównie domy mieszkalne, ale też pojedyncze obiekty gospodarskie np. stodoły czy piwniczki ziemne, obiekty związane z działalnością okołorolniczą np. młyn. Są to obiekty będące własnością prywatną, w różnym stanie technicznym.

Leśniczówka w Szałasie

Młyn wodny w Gilowie

Dom drewniany z zagrodą w Nowkach

Piwniczka w Nowkach

Zagrożeniem dla tradycyjnego krajobrazu oraz utrzymania lokalnego charakteru miejscowej architektury i budownictwa jest potrzeba dostosowania budownictwa mieszkalnego do obecnych norm i potrzeb. Domy mieszkalne tracą swój charakter po przebudowie, rozbudowie, modernizacji, np. nadbudowy (zniekształcanie formy architektonicznej), wymiana okien (likwidacja detali architektonicznych), montaż nowoczesnych urządzeń, itp. Liczne szkody w tradycyjnej zabudowie przyniosło również zaprzestanie użytkowania, a co za tym idzie niszczenie obiektów. Nie zachowały - niegdyś bardzo liczne, związane ze Staropolskim Okręgiem Przemysłowym - się np. budowle kuźnic, młynów wodnych, mniejszych zakładów

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

przerabiających żelazo , wielkie piece. Obecnie w miejscach takich znajdują się pozostałości zabudowy hydrotechnicznej, które są stanowiskami archeologicznymi.

Ważnym elementem kulturowego krajobrazu gminy są miejsca kultu religijnego. Największe znaczenie dla gminy mają rejestrowe zespoły kościelne w Bliżynie i Mroczkowie. W innych miejscowościach jak w Mroczkowie, Sorbinie i Odrowążku znajdują się współczesne kościoły, stanowiące dominantę przestrzenną w zabudowie. Prawa własności tych obiektów są uregulowane, funkcjonują i są użytkowane zgodnie ze swoim przeznaczeniem.

**Kościół parafialny
p .w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy
w Mroczkowie**

**Kościół parafialny
p .w. Przemienienia Pańskiego
w Odrowążku**

**Kościół parafialny
p .w. Najświętszego Serca Pana Jezusa
w Sorbinie**

W gminie Bliżyn funkcjonują cmentarze grzebalne rzymskokatolickie na terenie miejscowości Bliżyn tzw. „cmentarz stary” przy ul. T. Kościuszki, „cmentarz nowy” przy ul. Piaskowej

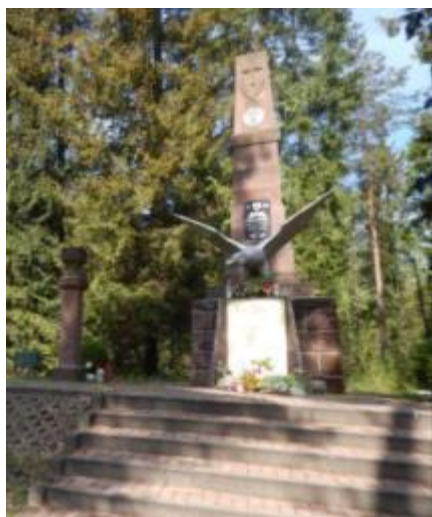
Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

i cmentarz przy kościele p.w. św. Zofii w Bliżynie oraz w miejscowościach Mroczków, Nowy Odrowążek i Sorbin.

Na terenie gminy Bliżyn ważne dla regionu wydarzenia historyczne upamiętnione są pomnikami. Najczęściej Miejsca Pamięci Narodowej upamiętniają okres II wojny światowej, ważne bitwy tego czasu, ofiary obozu koncentracyjnego, itp. Ponadto na cmentarzach katolickich w gminie znajdują się liczne nagrobki - miejsca pochówku ofiar wojen.

MPN w gminie to:

- w Bliżynie: MPN - 150 rocznica wybuchu powstania styczniowego (tablica w pobliżu Dworku neogotyckiego „Zameczek”), pomnik ofiar II wojny światowej (skrzyżowanie ul. Kościuszki i ul. Staszica), pomnik upamiętniający śmierć więźniów obozu koncentracyjnego (skrzyżowanie ul. Zafabrycznej i ul. Staszica)
- Brzask - Miejsce Pamięci Narodowej zbiorowa mogiła masowo rozstrzelanych w dniu 29 czerwca 1940 roku
- Kucębów - pomnik pamięci nieznanego ułana (przy drodze do miejscowości Szałas)
- Mroczków - pomnik zamordowanej przez Niemców rodziny Janasów
- Wojtyniów - Cmentarz radzieckich jeńców wojennych 1941-1943
- rejon rezerwatu Świnia Góra: pomnik upamiętniający poległych w dniach 16-19 września 1944 r., miejsce bitwy oddziału mjr Hubala „Rogowy słup”
- rejon rezerwatu Dalejów: MPN oddziałów partyzanckich "Nurta", MPN Władysława "Oset" Wasilewskiego, MPN tzw. Czerwona Górka.

Zbiorowa mogiła masowo rozstrzelanych na Brzasku

Pomnik ofiar II wojny światowej w Bliżynie

Częstym elementem krajobrazu gminy Bliżyn są kapliczki i krzyże przydrożne, o które dbają mieszkańcy poszczególnych miejscowości.

Gmina Bliżyn jest gminą rolniczą i ten charakter dominuje w jej rozplanowaniu terenu, zabudowie, rodzaju zabytków. Ponadto nie bez znaczenie jest fakt położenia gminy w Staropolskim Okręgu Przemysłowym i pozostałości zabudowy związane z dawnym przemysłem.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Obecny stan zagospodarowania przestrzeni na terenie gminy powinien mieć znaczący wpływ na jakość i kształt nowego zagospodarowania. Uwarunkowania lokalizacji nowych inwestycji powinny zawierać zasady m.in.: estetycznego kontynuowania zabudowy, ochrony gleb czy ciągów ekologicznych (korytarze ekologiczne rzek, pozostawienie terenów leśnych), uwarunkowań technicznych oraz brać pod uwagę zarówno istniejącą zabudowę mieszkaniową, jak i obiekty zabytkowe.

5.2.4. Zabytki ruchome

Zabytek ruchomy to „rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zaliczono dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty, niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ścienne, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowskazy kamienne, nagrobki itp.).

W rejestrze zabytków ruchomych województwa świętokrzyskiego nie znajdują się obiekty pochodzące z terenu gminy Bliżyn.

Wśród zabytków ruchomych na terenie gminy znajdują się obiekty stanowiące wyposażenie kościołów: Bliżyn - p.w. św. Ludwika i p.w. św. Zofii, Mroczków - p.w. św. Rocha, częściowo przeniesione do kościoła p.w. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy.

**Wnętrze kościoła
p.w. św. Ludwika
w Bliżynie**
foto: Urząd Gminy
w Bliżynie

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

**Wnętrze kościoła
p.w. św. Zofii
w Bliżynie**
foto: Urząd Gminy
w Bliżynie

**Wnętrze kościoła
p.w. św. Rocha
w Mroczkowie**
foto: Urząd Gminy
w Bliżynie

Pozostałe kościoły na terenie gminy - kościół parafialny p .w. Przemienienia Pańskiego w Odrowążku, kościół parafialny p .w. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Sorbinie - pochodzą z 2 poł. XX wieku i nie znajdują się w nich zabytkowe elementy wyposażenia.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym jest każdy ślad działalności człowieka znajdujący się w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Teren gminy Bliżyn rozkłada się na powierzchni 10 obszarów Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). Są to obszary oznaczone numerami: 79-63, 79-64, 80-63, 80-64, 81-62, 81-63, 81-64, 82-62, 81-63, 82-64. Część gminy jest nie przebadana pod kątem archeologicznym, obejmuje to obszary AZP: 79-64, 82-62, 82-63, 82-64. Przebadane obszary AZP to: 79-63, 80-63, 80-64, 81-62, 81-63, 81-64.

Do Rejestru Zabytków Archeologicznych Województwa Świętokrzyskiego nie są wpisane żadne zabytki archeologiczne z terenu gminy Bliżyn.

Na terenie gminy Bliżyn odnotowano i zewidencjonowano ogółem 39 stanowisk archeologicznych, które pochodzą z różnych okresów. Głównie są to pozostałości dawnych kuźnic i innych obiektów Staropolskiego Okręgu Przemysłowego lub punkty osadnicze i osady.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Stanowiska rozlokowane są głównie w środkowej części gminy, na terenach gdzie do chwili obecnej kształtuje się osadnictwo. Przebadane miejscowości gdzie występuje najwięcej stanowisk to: Mroczków, Nowy Odrowążek, Odrowążek, Ubyszów i Wołów.

Karty ewidencyjne stanowisk archeologicznych znajdują się w archiwum dokumentacji Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

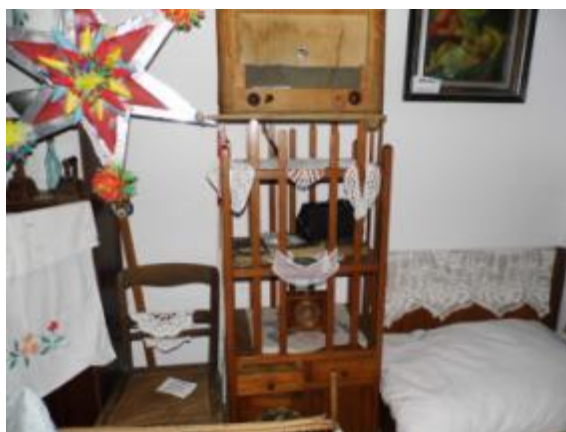
Na terenie gminy Bliżyn nie znajduje się żadna placówka muzealna prowadzona przez instytucję publiczną. Nie ma informacji czy jakiegokolwiek zabytki ruchome z terenu gminy znajdują się w obiektach muzealnych w regionie, czy innych na terenie Polski.

Przy Szkole Podstawowej w Sorbinie od 2009 r. funkcjonuje Izba Regionalna powstała z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Ziemi nad Kuźniczką. W Izbie zaprezentowano sprzęt domowy i gospodarski z XIX wieku i z okresu międzywojennego m.in.: narzędzia rolnicze, maglownice, praski serowarskie, maślnice, komody, narzędzia stolarskie, szewskie, pszczelarskie oraz obrazy i inne wyroby zdobiące dawne domy. Prezentowany jest także sprzęt bojowy i inne eksponaty związane z I i II wojną światową oraz sprzęty i pamiątki po pułkowniku Wacławie Królu.

W Odrowążku przy Szkole Podstawowej im. Henryka Sienkiewicza działa Izba Regionalna, w której zostały przygotowane ekspozycje i wystawki tematyczne związane z historią miejscowości, szkoły oraz okoliczną przyrodą. Stopniowo gromadzone eksponaty pozwoliły na wyodrębnienie Izby tkackiej z krosnami i innymi narzędziami związanymi z tkactwem oraz eksponatami, takimi jak: stroje ludowe, koronki, kilimy i inne elementy wyposażenia domów. W Izbie znajdują się także pamiątki związane z patronem szkoły Henrykiem Sienkiewiczem.

W Bliżynie funkcjonuje prywatne muzeum założone przez państwa Urszulę i Grzegorza Jędrzejczyk - "Domek Tkaczki" Muzeum Dawnej Wsi, którego zbiory związane są z dawną wsią, uzupełnione o narzędzia tkackie i kołodziejskie.

Izba regionalna w Sorbinie
foto: <http://ddsk.pl/izba-regionalna-w-sorbinie/>

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Izba regionalna w Odrowążku

foto:

<http://www.spodrowazek.pl/izba.html>

Domek Tkaczki w Bliżynie

foto:

<http://www.domektkaczki.pl/tag/domek-tkaczki/>

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- *tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,*
- *spektakle i widowiska,*
- *zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,*
- *wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,*
- *umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.*

Na terenie gminy Bliżyn dziedzictwo niematerialne zostało zachowane i kultywowane głównie poprzez m.in.: zachowanie tradycyjnego rolnictwa, zachowanie obrzędowości i tradycji związanych z świętami kościelnymi, zachowanie tradycyjnych rzemiosł oraz obrzędowości ludowej, silną tradycję patriotyczną.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

"Przystań Bliżyn"

foto: Urząd Gminy w Bliżynie

Dożynki gminne

foto: Urząd Gminy w Bliżynie

Grzybobranie

foto: Urząd Gminy w Bliżynie

Koncert muzyki organowej i kameralnej

foto: Urząd Gminy w Bliżynie

Główną jednostką kulturotwórczą i chroniącą dziedzictwo gminy jest Gminny Ośrodek Kultury "Zameczek" w Bliżynie. W GOK prowadzone są:

- zajęcia stałe plastyczne, teatralne, muzyczne i ruchowe dla wszystkich grup wiekowych,
- koncerty, wieczory taneczne,
- warsztaty tematyczne, spotkania np. cykliczne spotkania w ramach Studia Dobrego Smaku,
- konkursy plastyczne i recytatorskie, turnieje szachowe,
- wystawy twórczości, kiermasze,
- festyny, inicjatywy sezonowe (np. grzybobranie),
- większe imprezy plenerowe np. festyn z okazji Dnia Dziecka, majówka w plenerze, memoriał im. Mateusza Mastalerza, dożynki, "Przystań Bliżyn" - projekt promujący najcenniejsze walory regionu, działalność kulturalną i tradycje,
- wycieczki, wyjazdy do kina i teatru, rajdy rowerowe i piesze, wyjazdy na zimowiska.

Działalność kulturotwórczą na terenie gminy prowadzi również Gminna Biblioteka Publiczna w Bliżynie oraz jej filia w Mroczkowie. Biblioteka prowadzi działalność edukacyjną, kulturalną, organizowane są tu często: lekcje biblioteczne, wystawy tematyczne, konkursy, zajęcia

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

czytelnicze, spotkania wakacyjne w bibliotece oraz inne imprezy kulturalno-edukacyjne i patriotyczne.

Ponadto GOK wspiera i opiekuje się m.in. zespołami ludowymi, twórcami i artystami ludowymi, organizuje wyjazdy na przeglądy i konkursy, organizuje koncerty.

Zespoły muzyczne: Zespół Ludowy "Sobótka", Zespół Ludowy "Kuźniczanki" oraz Zespół Pieśni i Tańca "Sorbin" mają w repertuarze piosenki związane z regionem świętokrzyskim, kolędy i pastorałki oraz pieśni patriotyczne. Największym sukcesem Zespołu Ludowego "Sobótka" jest przedstawienie obrzędu „Wesela Świętokrzyskiego” wzorowanego na opracowaniu Stanisława Suchorowskiego.

Zespół Pieśni i Tańca "Sorbin"
foto: Urząd Gminy w Bliżynie

Zespół Ludowy "Sobótka"
foto: Urząd Gminy w Bliżynie

W gminie działa Koło Gospodyń Wiejskich w Sorbinie, które skupia kobiety kultywujące zwyczaje kulinarne i obrzędowość związaną ze świętami kościelnymi.

Tradycje regionu prezentowane są w dwóch działających przy szkołach Izbach Regionalnych w Odrowążku i Sorbinie. W Bliżynie funkcjonuje żywe muzeum tkactwa "Domek Tkaczki", które rokrocznie bierze udział w Europejskich Dniach Dziedzictwa.

W gminie żywe są tradycje rzemieślnicze i rękodzielnicze. Ośrodkiem garncarstwa jest Rędocin, gdzie dawną technologią garncarską z odpowiedniej gliny, która jest mieszana z innymi składnikami, wyrabiane są misy, dzbany garnki i dwojaki, które posiadają tradycyjne formy i charakterystyczne zdobienia. Garncarstwem zajmują się, m.in.: Henryk Rokita, Wiesław Rokita, Jarosław Rodak, Jan Kwapisz.

W Nowym Odrowążku kultywowane jest tkactwo, którym zajmują się panie Leokadia Okła i Krystyna Kościelniak), osnowę dla tkaczek przygotowuje Władysław Kijanka z Kopci (snowacz).

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Drewniana rzeźba ludowa Władysława Berusa
foto: Urząd Gminy w Bliżynie

Ceramika Jarosława Rodaka
foto: Urząd Gminy w Bliżynie

Tkanina - pasiaki - Leokadii Okły
foto: Urząd Gminy w Bliżynie

Innymi formami rękodzieła zajmują się: Władysław Berus (rzeźba ludowa, malowana w drewnie i glinie, postacie świętych, scenki rodzajowe, anioły, ptaki), Janina Kołek (haft, szydełkowanie, dekoracje z papieru). Ponadto pan Stanisław Paszkiel zajmuje się rymarstwem.

Twórcy ludowi z terenu gminy Bliżyn biorą udział w wystawach, konkursach, posiadają liczne osiągnięcia i nagrody za zasługi dla kultury ludowej.

Tradycje kościelne kultywowane są przez kościoły parafialne oraz koła przy nich utworzone oraz przez mieszkańców gminy. Obrzędowość kościelna to uczestnictwo w świętach roku liturgicznego, dbałość miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach. Z obrzędkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijno-patriotyczną.

W gminie obchodzone są corocznie rocznice wydarzeń historycznych, np. powstania styczniowego. Organizowany jest także tzw. Piknik kawalerski impreza upamiętniająca bitwę między Oddziałem Wydzielonym Wojska Polskiego majora Henryka Dobrzańskiego "Hubala" stoczoną z oddziałami niemieckimi pod Rogowym Słupem koło gajówki Rosochy, która odbyła się 2 kwietnia 1940 roku.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Piknik kawaleryjski w roku 2017

foto: Urząd Gminy
w Bliźnie

Wartości przyrodnicze i krajobrazowe gminy można podziwiać poprzez przebiegające przez gminę szlaki turystyczne. Są to szlaki:

- piesze: szlak czarny Sołtyków - Bliżyn (o długości 10,5 km), szlak zielony Bliżyn - Zagnańsk (24,5 km), szlak czerwony Nowy Odrowążek - Odrowążek - Kopcie - Szałas oraz „Piekielny Szlak” (inicjatywa LGD),
- rowerowe szlaki: niebieski Berlin - Lwów (odcinek świętokrzyski), Rowerowy Szlak Pielgrzymkowy „Miejsc Mocy” - żółty, a terenie gminy odcinek: Ubyszów - Bliżyn - Sorbin - Nowki, szlak zielony: Skarżysko-Kamienna - Zagórze - Bugaj - Dalejów - Zbrojów Płacków Piechotne - Mroczków - Rędocin —do źródeł Kamiennej (Biały Stok), szlak czarny -wokół Gminy Bliżyn,
- Świętokrzyski Szlak Konny (odcinek Brzeście - Gostków - Odrowążek - Ieśniczówka Świnia Góra),
- Szlak Architektury Drewnianej Województwa Świętokrzyskiego wiodący przez miejscowości Bliżyn i Mroczków, gdzie znajdziemy zabytkowe kościoły usytuowane w dolinie rzeki Kamiennej.

Na terenie gminy Bliżyn działają organizacje pozarządowe tworzone przez mieszkańców. np. i oddziały organizacji ogólnopolskich. Aktywnie działają:

- Towarzystwo Przyjaciół Bliżyna (ul. Staszica 16D, Bliżyn),
- Stowarzyszenie „Rdest” (ul. Zafabryczna 35, Bliżyn),
- Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Nad Kuźniczką (Szkoła Podstawowa w Sorbinie),
- Bliżyńskie Stowarzyszenie Cyklistów (ul. J. Opary, Bliżyn),
- Stowarzyszenie Rozwoju Brześcia (Brzeście),
- Bliżyńskie Stowarzyszenie Żeglarskie FORDEWIND (ul. Kościuszki, Bliżyn),
- Stowarzyszenie "Jastrzębia pod Świnia Górą" (Jastrzębia 35),
- Ochotnicze Straże Pożarne w Bliźnie, Mroczkowie, Nowkach, Nowym Odrowążku, Sorbinie, Wołowie.

Gmina należy do Lokalnej Grupy Działania "U Źródeł" (wraz z gminami województwa świętokrzyskiego: Końskie, Gowarczów, Ruda Maleniecka, Smyków, Stąporków oraz województwa łódzkiego: Białaczów, Paradyż i Żarnów). LGD zabiega o dofinansowanie zadań lokalnych z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego. LGD została powołana w celu stymulowania oddolnych

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

inicjatyw na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Z inicjatywy LGD powstał m.in. projekt turystyczny "Piekielny Szlak" (wiodący przez wszystkie gminy LGD), na terenie gminy Bliżyn o długości ok. 27 km, wiodący przez Kucębów - rezerwat Świnia Góra - rezerwat Dalejów - Bliżyn - Drożdów - Płaczków - Moczków. Jest to oznakowany szlak turystyczny wraz z infrastrukturą rekreacyjną i wypoczynkową.

Ponadto Gmina Bliżyn prowadzi współpracę z gminami partnerskimi w Europie: Wilejka na Białorusi, Grad w Słowenii, Iliny na Węgrzech i Sečianky na Słowacji.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zabytki architektoniczne nieruchomości z terenu gminy Bliżyn wpisane do Rejestru Zabytków Nieruchomych Województwa Świętokrzyskiego (stan na 30.10.2017 r.):

LP	MIEJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
1.	Bliżyn	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. LUDWIKA w zespole kościoła par. pw. św. Ludwika	Rejestr Nr: A.271 wpis z 27.04.2009 r.
2.	Bliżyn	KOŚCIÓŁ FILIALNY PW. ŚW. ZOFII w zespole kościoła fil. pw. św. Zofii	Rejestr Nr: 791/1 wpis z: 23.03.1957 r., 15.06.1967 r.
3.	Bliżyn	CMENTARZ DWORSKI PRZY KOŚCIELE w zespole kościoła fil. pw. św. Zofii	Rejestr Nr: 791/2 wpis z: 23.05.2012 r.
4.	Bliżyn	OGRODZENIE w zespole kościoła fil. pw. św. Zofii	Rejestr Nr: 791/3 wpis z: 23.05.2012 r.
5.	Bliżyn	PARK w zespole Pałacyku Platerów	Rejestr Nr: 792/1 wpis z 11.12.1957 r.
6.	Bliżyn	ZAMECZEK NEOGOTYCKI w zespole Pałacyku Platerów wraz z terenem w granicach działki nr 872/6	Rejestr: 792/2 wpis z 07.03.2013 r.
7.	Mroczków	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. ROCHA w zespole kościoła par. pw. św. Rocha	Rejestr Nr: 793 wpis z 25.09.1947 r.

Obiekty te objęte są rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1887).

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO PW. ŚW. LUDWIKA W BLIŻYNIE

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Budowę kościoła murowanego pw. św. Ludwika rozpoczęto w 1817 r. z inicjatywy hr. Ludwika Potkańskiej. Projekt wykonał arch. Jacenty Mazurkiewicz. Mury zbudowano do kilku metrów wysokości i zaprzestano budowy. Budowę kontynuowano dopiero w latach 1896-1900, dzięki staraniu ks. Juliana Piątka i wsparciu hrabiego Ludwika Broel-Platera oraz ofiarności miejscowej ludności. Nowy projekt był autorstwa Antoniego Hutten-Czapskiego i Aleksandra Knabe. Kościół został konsekrowany 7/8 lipca 1900 r. przez bp. Antoniego Ksawerego Sotkiewicza.

Kościół jest orientowany. W architekturze nawiązuje do stylu gotyckiego, z trzema nawami i prezbiterium oraz wieżą w fasadzie. Kościół jest murowany z ciosów kamiennych.

Świątynia objęta jest ochroną ze względu na walory historyczne i artystyczne.

Kościół zachowany w stanie ogólnym bardzo dobrym, od 2015 roku przeprowadzane są w nim remonty i konserwacje. Prace zewnętrzne dotyczyły: wypiaskowania murów, wymiany pokrycia dachowego oraz okien i witraży. Wykonane prace wewnątrz świątyni to: renowacja ścian, wypraw tynkarskich i izolacji, odmalowanie fresków, renowacji zabytkowych ołtarzy, obrazów, wymiana wyposażenia (ławki, konfesjonały), obecnie trwają prace w prezbiterium. Środki na inwestycje pochodzą z: Urzędu Gminy w Bliżynie, Starostwa Powiatowego w Skarżysku-Kamiennej, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach i parafii.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA FILIALNY PW. ŚW. ZOFII W BLIŻYNIE

**KOŚCIÓŁ FILIALNY PW. ŚW. ZOFII
w zespole kościoła fil. p.w. św. Zofii w Bliżynie**

**CMENTARZ DWORSKI PRZY KOŚCIELE w zespole
kościół fil. p.w. św. Zofii w Bliżynie**

Kaplica orientowana, ma plan wydłużonego ośmioboku. Od zachodu ma prostokątną przybudówkę, która pełni rolę kruchty. Od wschodu są trzy przybudówki, które pełnią funkcję zakrystii i kaplicy (umieszczone skośnie do osi) i prezbiterium (na osi głównej).

Kaplica ma konstrukcję zrębową, wykonaną w modrzewia na kamiennej podmurówce.

Nawę nakrywa namiotowy dach o ośmiu połaciach, zwieńczony ośmioboczną sygnaturką z arkadową latarnią nad wydatnym, cebulastym i gontowym hełmem. Przybudówki pokryte są gontowymi daszkami trójpołaciowymi. Z XIX w. pochodzą żeliwne, spiralne schody na zewnątrz budynku. Ściany kaplicy osłaniają deskowe szalunki.

We wnętrzu znajdują się dwa drewniane ołtarze z XIX wieku, pierwszy z wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego, drugi Matki Boskiej Częstochowskiej.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Teren wokół kościołka św. Zofii z cmentarzem zajmuje powierzchnię ok. 0,25 ha. Znajdują się tu nagrobki właścicieli Bliżyna i okolicznych miejscowości, pochodzących głównie z rodziny Wielogłowskich. Najstarszy pochówek pochodzi z 1848 r., ostatni z 1879 r. Nagrobki wykonane są z żeliwa i pochodzą z odlewni żeliwa Platerów z XIX wieku. Zachowały się szczątki 6 nagrobków o historyzujących formach, z ażurowymi ogrodzeniami, wysokich walorach artystycznych.

Ogrodzenie współczesne, na wzór dawnego, pierwotnie było przykryte żeliwnymi daszkami (zachowane pojedyncze sztuki). Na terenie zachował się okazały dąb.

Teren zespołu z kościołem i cmentarzem dworskim objęty jest ochroną ze względu na wartości historyczne i artystyczne. Jest to przykład XIX wiecznej dworskiej kaplicy o unikatowej konstrukcji drewnianej z zachowanym szczątkowo cmentarzem z charakterystycznymi dla Staropolskiego Okręgu Przemysłowego pomnikami żeliwnymi. Zespół znajduje się na świętokrzyskim szlaku architektury drewnianej.

Stan techniczny kościoła jest dostateczny, niektóre elementy, zwłaszcza konstrukcje żeliwne wymagają napraw, pozostałości pomników nagrobnych wymagają zabezpieczenia.

ZESPÓŁ PAŁACYKU PLATERÓW W BLIŻYNIE

ZAMECZEK NEOGOTYCKI w zespole Pałacyku Platerów wraz z terenem w granicach działki nr 872/6 w Bliżynie

PARK w zespole Pałacyku Platerów w Bliżynie

Pozostałość dawnego założenia pałacowego - oficyna - wykonany w stylu neogotyckim. Leżący nieopodal klasycystyczny pałac z końca XVIII w. został zniszczony w 1 ćw. XX w., a jego reszta została przebudowana. W czasie II wojny światowej obiekt służył Niemcom jako komendantura obozu pracy i obozu koncentracyjnego - "filia Majdanka".

Oficyna wzniesiona na planie litery T, posiada narożną rotundę od południowego-zachodu oraz wieżyczkę nakrytą stożkowym dachem w elewacji tylnej.

Budynek murowany z cegły, otynkowany, piętrowy z niskim parterem, zakryty dachami dwuspadowymi. Wieżyczka, w elewacji tylnej, nakryta stożkowym dachem. Detal neogotycki to ostrołukowo zamknięte okna, krenelaż wieńczący rotundę i szczyt ryzalitu oraz fryz pseudomachikuł na wieżyczce. Elewację artykułują gzyms kordonowy, gzymsy podokienne w elewacji frontowej, podwojone pilastry na końcach ścian, niewielkie czterolistne okienko w szczycie. Pierwotny układ wnętrza zatarty.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Wokół obiektu pozostałości parku. Park z II poł. XIX w., zajmował niegdyś teren 9,3 ha wraz z budynkami pałacu. Granice parku z jednej strony stanowi strumyk dopływający do rzeki Kamiennej i zalewu.

Teren założenia pałacowo-parkowego objęty jest ochroną ze względu na wartości historyczne i artystyczne jako przykład ziemiańskiej architektury neogotyckiej.

Budynek Zameczku - oficyny - przeszedł gruntowym remont w roku 2006 i obecnie mieści się w nim Gminny Ośrodek Kultury. Park jest w stanie bardzo zaniedbanym, w nieczytelnym pierwotnym układem kompozycyjnym oraz zaniedbanym i nieodnowionym drzewostanem

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PARAFIALNEGO PW. ŚW. ROCHA W MROCZKOWIE

**KOŚCIÓŁ PARAFIALNY
PW. ŚW. ROCHA w zespole kościoła
par. pw. św. Rocha w Mroczkowie**

Według podań kościół zbudowany na grobach zmarłych na przełomie XVI/XVII wieku jako wotum za ustanie zarazy. Na terenie znajduje się modrzewiowy kościół św. Rocha i drewniana dzwonnica.

Kościół ma konstrukcję zrębową, nawa ma plan ośmioboku, wschodnia, trójboczna część nawy pełni rolę prezbiterium do niej przybudowane są zakrystia i kruchta. Od frontu znajduje się dawna kruchta przerobiona w nawę i powiększona o nową kruchtę. Korpus nakryty jest ośmiopłociowym, gontowym dachem, zwieńczonym czworoboczną, arkadową sygnaturką. Ściany boczne osłonięte są szalunkami z desek i zwieńczone gzymsem. Narożniki ośmiokąta opinają lisice. W 1962 r. obiekt rozbudowano. Wewnątrz znajdują się ołtarz z obrazem św. Rocha z 1856 r., który powstał z ofiar właściciela i pracowników Cegielni w Sołtykowie.

Drewniana dzwonnica stoi w południowo-zachodnim narożniku terenu. Prawdopodobnie ma ponad 50 lat - powstała po przekształceniu kaplicy w kościół (1957 r.). Dzwonnica jest dwukondygnacyjna, nakryta namiotowym dachem, oszalowana deskami, od strony zachodniej ma parterową przybudówkę.

Kościół św. Rocha objęty jest ochroną ze względu na wartości historyczne i artystyczne jako przykład unikatowej konstrukcji drewnianej. Kościół znajduje się na świętokrzyskim szlaku architektury drewnianej.

Stan techniczny obiektu jest dobry, od roku 2015 prowadzone są prace remontowe, dzięki którym odnowiono zewnętrzne szalowanie, wykonano impregnację dachu i zamontowano nowe instalacje dla bezpieczeństwa. W planach są prace renowacyjne wewnątrz świątyni (boazerie, dekoracje malarskie, elementy wyposażenia). Środki na inwestycje pochodzą z: Urzędu Gminy w Bliżynie, Starostwa Powiatowego w Skarżysku-Kamiennej, Wojewódzkiego Konserwatora

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Zabytków w Kielcach, funduszu wojewódzkiego i funduszu Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz parafii.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gminna Ewidencja Zabytków dla Gminy Bliżyn została sporządzona na podstawie przeprowadzonej wizji lokalnej na terenie gminy w roku 2017, przed realizacją "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022" i zatwierdzona przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach (pismo, znak: ZATiRA.IA. 5133.1.2018 z dnia 20.06.2018 r.).

Załącznik nr 1 do niniejszego Programu stanowi: Spis obiektów nieruchomych i stanowisk archeologicznych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Bliżyn.

Zweryfikowana ewidencja zabytków nieruchomych oraz archeologicznych na terenie gminy Bliżyn jest osobnym dokumentem, który stanowi integralną część niniejszego Programu. Ewidencja stanowi Załącznik nr 2, na który składają się m.in.: wykaz istniejących zabytków nieruchomych z terenu gminy wraz z Kartami Gminnej Ewidencji Zabytków oraz wykaz i karty stanowisk archeologicznych (zgodnymi ze wzorem Narodowego Instytutu Dziedzictwa).

W ewidencji Gminy Bliżyn znajdują się obiekty nieruchome:

- kościoły:
 - Bliżyn: kościół, ogrodzenie i krzyż w zespole kościoła par. pw. św. Ludwika (zabytek rejestrowy); kościół, cmentarz dworski i ogrodzenie w zespole kościoła fil. pw. św. Zofii (zabytek rejestrowy);
 - Mroczków: kościół, dzwonnica i krzyż w zespole kościoła par. pw. św. Rocha (zabytek rejestrowy);
- cmentarze:
 - Bliżyn: cmentarz parafialny rzymsko-katolicki stary i nowy;
 - Mroczków: cmentarz parafialny rzymsko-katolicki;
 - Nowy Odrowążek: cmentarz parafialny rzymsko-katolicki;
 - Sorbin: cmentarz parafialny rzymsko-katolicki;
 - Wojtyniów: cmentarz radzieckich jeńców wojennych 1941-1943
- zespoły obiektów w Bliżynie:
 - park, zameczek neogotycki, oficyna i stajnia w zespole Pałacyku Platerów wraz z terenem w granicach działki nr 872/6 (zabytek rejestrowy);
 - dom, stodoła ze spichlerzem w zespole Nadleśnictwa;
 - domy urzędnicze w zespole osiedla Odlewni Żeliwa przy ul. Kościuszki (numery: 89/89a, 91/93, 95, 97, 134, 136, 140, 142, 144, 146)
 - drożniczówka, studnia i budynek gospodarczy w zespole drożniczówki, ul. Kościuszki 29
- pozostałości obiektów, ruiny:
 - Bliżyn: pozostałości odlewni żeliwa „ludwików”, ruina wieży ciśnień, pozostałości odlewni żeliwa, później fabryka farb i lakierów, budynki oraz teren po odlewni żeliwa;

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

- Sołtyków: ruina cegielni wraz z kominem i terenem oraz budynek zarządu cegielni w zespole dawnej cegielni
- domy i inne obiekty:
 - Bliżyn: ul. Kościuszki 28, 36 (z budynkiem gospodarczym), 39, 43, 46, 79 (z budynkiem gospodarczym), 82, 104, 116, 128, 130 oraz dom ludowy stowarzyszenia kupców, ob. dom handlowy; ul. Staszica 1; ul. Szydłowiecka 1; ul. Zgodna 12 (zagroda); dawny budynek stacji kolejowej ul. Przechodnia 6;
 - Gilów: numery 27, 35, 36;
 - Płaczków; numer 44;
- miejsca pamięci narodowej:
 - Bliżyn: pomnik ofiar II wojny światowej, pomnik upamiętniający śmierć więźniów w filii obozu koncentracyjnego Lublin (Majdanek) w Bliżynie w latach 1943-1944;
 - Brzask: mogiła pomordowanych;
 - Kopcie: pomnik upamiętniający miejsce bitwy oddziału mjr Hubala „Rogowy Słup”, pomnik upamiętniający poległych w 1944 r.;
 - Kucębów: pomnik pamięci nieznanego ułana;
 - Sobótka: pomnik pamięci poległych w walce 3 VIII 1943 r. partyzantów zgrupowania "Robot";
 - Wołów: pomnik pamięci poległych w dniach 3-4 VIII 1945 r. w okolicach Czerwonej Góry, pomnik pamięci oddziałów partyzanckich "Nurta", pomnik pamięci Władysława "Oseta" Wasilewskiego;
- krzyże kamienne: Mroczków, Płaczków, Ubyszów, Wołów.

W ewidencji Gminy Bliżyn znajdują się stanowiska archeologiczne w miejscowościach: Bliżyn – 1 stanowisko, Drożdżów - 3 stanowiska, Gilów - 1 stanowisko, Górki - 2 stanowiska, Kopcie- 3 stanowiska, Kucębów - 2 stanowiska, Mroczków - 3 stanowiska, Nowy Odrowążek - 3 stanowiska, Odrowążek - 9 stanowisk, Płaczków - 1 stanowisko, Rędocin - 1 stanowisko, Sorbin - 1 stanowisko, Ubyszów - 3 stanowiska, Wojtyniów - 1 stanowisko, Wołów - 4 stanowiska, Zbrojów - 1 stanowisko.

Na terenie gminy stanowiska archeologiczne to w części osady i punkty osadnicze pochodzące z późnego średniowiecza i z czasów nowożytnych oraz stanowiska związane ze Staropolskim Okręgiem Przemysłowym, pochodzące głównie z czasów nowożytnych. Przykładami takich stanowisk są:

- pozostałości wielkiego pieca w: Bliżynie (przed rokiem 1838), Mroczkowie (1778 r.);
- huta szklana w: Kucębowie (XVI w.);
- kuźnice wodne w: Drożdżowie (ok. 1577 r.), Gilowie, 2 stanowiska w Mroczkowie, Wojtyniowie i Wołowie.

Obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków objęte są rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2016 r. poz. 1887).

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Na terenie gminy Bliżyn znajduje się szereg zabytkowych obiektów architektury i budownictwa stanowiących pozostałości historycznie ukształtowanej zabudowy, posiadającej cenne walory kompozycyjno-przestrzenne i architektoniczne. Wszystkie wartościowe obiekty znajdują się w gminnej ewidencji zabytków, część z nich została wpisana, w całości lub w części, do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego.

Zabytkami o najwyższym znaczeniu dla gminy są w pewnością obiekty rejestrowe w Bliżynie tj. zespół 1 kościoła parafialnego pw. św. Ludwika i zespół kościoła filialny pw. św. Zofii oraz zespół Pałacyku Platerów, a także zespół kościoła parafialnego pw. św. Rocha w Mroczkowie (opis zabytków rejestrowych znajduje się w rozdziale 5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony w niniejszym opracowaniu). Zabytki sakralne są pod opieką parafii rzymsko-katolickich i są w dobrym stanie technicznym, zabezpieczone przed utratą wartości artystycznych i dewastacją. Szczególne znaczenie dla gminy ma zachowany układ urbanistyczny Bliżyna: przebiegający wzdłuż głównej ulicy (tj. ul. Kościuszki, jednocześnie drogi krajowej nr 42) ciąg zabudowy, na skarpie przy rzece Kamiennej założenie przestrzenne dawnego parku i zabudowy pałacu oraz teren dawnych zakładów odlewniczych i pomniejsze zabytki techniki w części południowej Bliżyna.

Przy ulicy Kościuszki mieszczą się wartościowe dwa zespoły kościołów zabudowa oraz stary cmentarz. Zabudowa głównej ulicy stanowi unikatowy przykład XIX-wiecznego budownictwa socjalnego. Są tu szeregowy domy pracownicze i urzędnicze, a także pojedyncze domy drewniane i murowane (m.in. dom ludowy stowarzyszenia kupców).

Zabudowa mieszkalna powinna być objęta ochroną jako dziedzictwo kulturowe Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. W rejonie zachowały się obiekty SOP: fabryki, odlewnie, kuźnice, walcownie, urządzenia wodne, itp. Często są to obiekty w ruinie, nieużytkowane. Nie zachowały się natomiast zespoły zabudowy mieszkalnej i usługowej o charakterze wiejskim tego Okręgu.

**Dom robotniczy w zespole osiedla Odlewni Żeliwa,
ul. Kościuszki 144 w Bliżynie**

**Dom urzędniczy w zespole osiedla Odlewni Żeliwa,
ul. Kościuszki 95 w Bliżynie**

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

**Dom ludowy stowarzyszenia kupców,
ob. dom handlowy ul. Kościuszki w Bliżynie**

**Zespół Nadleśnictwa., ul. Kościuszki 81
w Bliżynie**

Zabytkowe nagrobki, zachowujące walory artystyczne znajdują się przede wszystkim na "starym cmentarzu" i cmentarzu przy kościele p.w. św. Zofii w Bliżynie. Nagrobki pochodzą z XIX w. i początku XX w. Najczęstszą formą są nagrobki w stylu neogotyckim, m.in.: na ośmiobocznej podstawie i zwieńczone krzyżem, różnego typu krucyfiksy na kamiennej podstawie, tablice oraz obramowania grobów. Często są elementy żeliwne (krzyże, obramowania grobów) lub całe żeliwne nagrobki - np. w formie pnia drzewa. Na innych pozostałych cmentarzach wymieszane są nagrobki stare (z początku XX w.) i nowe (współczesne), wśród których znajdują się liczne nagrobki będące także Miejscami Pamięci Narodowej.

**Nagrobki na "starym
cmentarzu
w Bliżynie**

W zespole Pałacyku Platerów, prócz obiektów rejestrowych, znajdują się także wartościowe obiekty oficyny i stajni z I połowy XIX wieku. Są to obiekty będące własnością prywatną, w stanie technicznym złym, nieużytkowane, niezabezpieczone przed zniszczeniem czy wandalizmem.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Oficyna w zespole Pałacyku Platerów

Stajnia w zespole Pałacyku Platerów

Bogatą historię kultury technicznej regionu dokumentują dziś nieliczne zabytki w Bliżynie i w Sołtykowie.

Fragment wieży ciśnień ul. Rudowskiego w Bliżynie

Pozostałości odlewni żeliwa ul. Staszica w Bliżynie

Ruina cegielni w Sołtykowie

Budynek zarządu cegielni w Sołtykowie

Obiekty te są w ruinie, wymagają zabezpieczenia i ochrony, ponieważ stanowią znikomą część dawnych założeń fabrycznych. Najwłaściwszą formą ochrony powinno być zabezpieczenie tych relikwów przed zniszczeniem oraz wandalizmem w otoczeniu ich naturalnego zaplecza

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

(ukształtowania terenu, ciągi wodne, itp.), oraz wyeksponowanie roli człowieka w przekształcaniu krajobrazu kulturowego (wg założeń prof. Jana Pazdura - badacza SOP).

Ważnymi elementami dziedzictwa w gminie są kapliczki i krzyże ustawione na rozdrożach lub na skraju lasu, przeważnie pochodzące z XX wieku. W gminie znajdują się kapliczki w formie:

- krzyże drewniane (niskie z ogrodzeniem) albo metalowe (dość wysokie, powyżej 3 metrów),
- krzyże, zazwyczaj na postumentach schodkowych betonowych lub w całości kamiennych (Bliżyn, Mroczków, Nowy Odrowążek, Płaczków, Sorbin, Ubyszów, Wołów),
- figury Matki Boskiej na postumencie (Bliżyn, Mroczków, Pięty),
- kapliczki szafkowej małej ustawionej na słupku (Bliżyn, Odrowążek, Sorbin, Ubyszów),
- kapliczki małej z figurką lub obrazem we wnęce (Kucębów, Ubyszów).

**Krzyż kamienny z 1877 roku
w Mroczkowie**

**Krzyż kamienny z 1902 roku
w Ubyszowie**

Krzyż drewniany w Nowkach

**Współczesna figura Matki Boskiej
w Piętach**

Kapliczka w Kucębowie

**Kapliczka Matki Boskiej
w Bliżynie**

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Stan zachowania kapliczek jest ogólnie dobry. Wiele z tych obiektów zostało odremontowanych dzięki staraniu i środkom mieszkańców lub staraniom gminy czy sołectwa (niektóre obiekty zostały poddane gruntowemu remontowi i odbudowane w całości). Porządkowaniem i dekorowaniem krzyży i kapliczek zajmują się najczęściej mieszkańcy poszczególnych miejscowości, częste są przypadki ozdabiania kolorowymi wstęgami lub wieńcami ze sztucznych kwiatów. Często na postumentach umieszczane są różne precjoza, figurki, czy obrazki.

Na terenie gminy Bliżyn ważne dla regionu wydarzenia historyczne upamiętnione są pomnikami. Najczęściej Miejsca Pamięci Narodowej upamiętniają okres II wojny światowej, ważne bitwy tego czasu, ofiary obozu koncentracyjnego, itp. Ponadto na cmentarzach katolickich w gminie znajdują się liczne nagrobki - miejsca pochówku ofiar wojen.

**Cmentarz radzieckich jeńców wojennych
1941-1943 w Wojtyniowie**

**Miejsce bitwy oddziału mjr Hubala
„Rogowy słup” w rejonie rezerwatu Świnia Góra
foto: Urząd Gminy w Bliżynie**

**Pomnik upamiętniający śmierć więźniów
obozu koncentracyjnego w Bliżynie**

**Głaz pamięci oddziałów partyzanckich
"Nurta" w rejonie rezerwatu Dalejów
foto: Urząd Gminy w Bliżynie**

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Bliżyn.

6.1. Działania w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego podejmowane na terenie gminy Bliżyn

Gmina Bliżyn realizuje zadania w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego. W ostatnich latach realizowane były m.in.:

- realizacja planu remontów w kościołach pw. św. Ludwika w Bliżynie i pw. św. Rocha w Mroczkowie,
- realizacja projektu promocyjnego pn. "Przystań Bliżyn 2010-2012 - kampania promocyjna" mająca na celu wykreowanie produktu turystycznego pn. Przystań Bliżyn. W ramach kampanii: zorganizowano imprezę plenerową oraz Międzynarodowy Plener Malarski z cyklu Świętokrzyskie krajobrazy "Szlakiem Jagiełły", założono portal turystyczny www.przystanblizyn.pl (działający w trzech językach), wydano wydawnictwa promocyjne (Przystań Bliżyn, Przystań Bliżyn II, monografia historyczna "Dzieje Bliżyna", album fotograficzny "Rezerwat przyrody Świnia Góra im. dr. inż. Stanisława Barańskiego"), prowadzono kampanię promocyjną w stacji radiowej, prasie lokalnej i na portalach internetowych
- organizacja cyklicznych wydarzeń kulturalnych: "Piknik Kawaleryjski", "Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej", "Sylwester pod gwiazdami".
- wykonanie aktualizacji miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Zagórze 1”, na obszarze gminy Bliżyn (2017 r.)
- realizacja projektu pn. "Tradycje kultywujemy i mieszkańców Gminy Bliżyn integrujemy - organizacja wydarzeń kulturalnych" - dofinansowanie ze środków Województwa Świętokrzyskiego
- wydanie materiałów w formie broszur i folderów promujących gminę z jej zabytkami, walorami przyrodniczymi oraz tradycjami rękodzielniczymi

6.2. Analiza szans i zagrożeń

Diagnoza oraz ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Bliżyn została wykonana na podstawie przeprowadzonej wizji lokalnej w gminie, mającej na celu uaktualnienie informacji zawartych w Gminnej Ewidencji Zabytków nieruchomych i archeologicznych. Przeanalizowano także dokumenty strategiczne gminy oraz najnowsze publikacje dotyczące gminy i regionu, a także wykorzystano informacje oraz sprawozdania Urzędu Gminy w Bliżynie.

Wśród atutów w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Bliżyn należy wymienić:

- występowanie obiektów zabytkowych w zespołach przestrzennych,
- walory przestrzenne, krajobrazowe, środowiska przyrodniczego,
- bogata historia regionu i gminy oraz poszczególnych miejscowości,
- zachowanie dawnych zawodów, twórczość artystów ludowych, kultywowanie tradycji rzemieślniczych,

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

- zachowanie tradycyjnych świąt kościelnych wraz z obrzędowością oraz upamiętnianie ważnych dla regionu wydarzeń historycznych,
- dbałość mieszkańców poszczególnych miejscowości o krzyże, kapliczki przydrożne, figurki, cmentarze grzebalne oraz miejsca pamięci narodowej,
- działalność zespołów ludowych oraz kół gospodyń wiejskich, zachowanie tradycyjnych obrzędów,
- bogaty kalendarz wydarzeń kulturalnych, historycznych i kościelnych,
- aktywna działalność instytucji kultury i oświaty: Gminne Ośrodka Kultury "Zameczek", biblioteki, szkół, świetlic,
- działalność stowarzyszeń na rzecz rozwoju gminy.

Szanse:

- właściwe i uporządkowane kształtowanie przestrzeni poszczególnych miejscowości,
- przeprowadzenie rewitalizacji Bliżyna,
- przestrzeganie form architektonicznych wynikających z uwarunkowań kulturowych,
- zabezpieczenie obiektów kulturowo wartościowych dla gminy przed zniszczeniem i aktami wandalizmu,
- współpraca gminy z właścicielami obiektów zabytkowych,
- wzrost poczucie lokalnej tożsamości mieszkańców gminy,
- wspomaganie dzieł instytucji kultury, oświaty, stowarzyszeń, rzemieślników w kultywowaniu tradycji, obrzędowości, zachowaniu dawnych zawodów,

Słabości:

- przemieszanie funkcji w zagospodarowaniu przestrzennym gminy,
- brak przestrzeni publicznych szczególnie w centrach miejscowości,
- brak środków w budżecie gminy na przeprowadzenie koniecznych inwestycji związanych z ochroną zabytków.

Zagrożenia:

- brak świadomości mieszkańców odnośnie konieczności zachowania tradycyjnej zabudowy i właściwego odnawiania zabytków architektonicznych,
- brak inwestorów zainteresowanych rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- zagrożenia zewnętrzne dla budowli zabytkowych: dewastacja, pożar, podtopienie, niekorzystne warunki atmosferyczne, niewłaściwe zabezpieczenie obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków,
- zagrożenie aktami wandalizmu lub kradzieży w stosunku do cmentarzy, kościołów oraz do elementów architektury drobnej, zagrożenie sytuacją kryzysową.

7. Założenia "Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022"

7.1. Priorytety opieki nad zabytkami w gminie Bliżyn

Priorytetem głównym "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022" jest:

Ochrona i wyeksponowanie obiektów zabytkowych i walorów krajobrazu kulturowego gminy oraz ich wykorzystanie w rozwoju społeczno-gospodarczym

Jakość przestrzeni publicznej, krajobrazu i architektury ma istotny wpływ na warunki życia i wymaga przyjęcia integralnego podejścia do rozwoju w jego aspektach: kulturowym, społecznym, ekonomicznym i ekologicznym. Zasadniczym celem – najważniejszym priorytetem rozwoju gminy – jest ożywienie gminy Bliżyn oraz zwiększenie potencjału turystycznego i kulturalnego. Jest to możliwe poprzez współpracę samorządu oraz przedstawicieli społeczeństwa i sektora prywatnego, a w kwestii dotyczących opieki nad zabytkami np. poprzez nadanie istniejącym obiektom nowych funkcji, zgodnie z potrzebami społecznymi.

Celem „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022” jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków i tradycyjnej zabudowy na terenie gminy oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego.

7.2. Kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Priorytet główny i cel „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022” będzie realizowany poprzez następujące kierunki działań:

- ***Zahamowanie procesu degradacji zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz przeprowadzenie działań zwiększających atrakcyjność zabytków i ich wykorzystania dla rozwoju społeczno-gospodarczego***
- ***Dokumentacja i badanie oraz edukacja, popularyzacja i promocja dziedzictwa kulturowego gminy***
- ***Kształtowanie struktur przestrzennych gminy z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju oraz zasad ochrony środowiska***
- ***Współpraca instytucji, stowarzyszeń, sektora prywatnego na rzecz opieki nad zabytkami***

Wykonanie zadań z zakresu „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022” leży w kompetencji:

- wydziałów Urzędu Gminy w Bliźnie
- właścicieli obiektów,
- jednostek organizacyjnych Urzędu Gminy i instytucji społecznych z terenu gminy.

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

7.3. Zadania "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022"

Zadania „Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022” w podziale na kierunki działań:

KIERUNEK DZIAŁANIA	ZADANIA
<p>Zahamowanie procesu degradacji zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz przeprowadzenie działań zwiększających atrakcyjność zabytków i ich wykorzystania dla rozwoju społeczno-gospodarczego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich i porządkowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy • Kontrola stanu zachowania i przeznaczenia obiektów oraz zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą • Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na opiekę nad zabytkami będących własnością różnych podmiotów oraz na prowadzenie działań kultywujących lokalne dziedzictwo • Udokumentowanie stanu zachowania krzyży i kapliczek przydrożnych, miejsc pamięci narodowej oraz wartościowych nagrobków na cmentarzach grzebalnych, przeprowadzenie uporządkowania, odnowienia (w zależności od potrzeb)
<p>Dokumentacja i badanie oraz edukacja, popularyzacja i promocja, dziedzictwa kulturowego gminy</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Stały monitoring zasobów, stanu oraz przeznaczenia obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków i Gminnej Ewidencji Zabytków w gminie Bliżyn • Prowadzenie dokumentacji obiektów zabytkowych • Prowadzenie rozpoznania, ewidencji i dokumentacji zabytków archeologicznych • Ewidencjonowanie i dokumentacja zabytkowych elementów wyposażenia wnętrz i innych cennych ruchomości • Gromadzenie publikacji, tekstów źródłowych, wypisów, dokumentacji fotograficznej o zabytkach, historii, kulturze, obyczajach itp. regionu oraz ich udostępnianie i rozpowszechnianie • Udostępnianie obiektów zabytkowych i stanowisk archeologicznych do naukowego badania • Wydawanie i wspieranie wydawania publikacji (w tym: folderów promocyjnych, monografii, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy • Upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa poprzez: edukację w placówkach oświatowych i kulturalnych, wspieranie działania organizacji, zespołów i twórców ludowych, kontynuacja organizacji imprez (np. "Przystań Bliżyn") w celu rozwoju gminy oraz zachowania tradycji i obrzędowości ludowej • Wspieranie i aktywizacja rynku pracy związanego z dziedzictwem kulturowym (np. rozwój zapomnianych rzemiosł)

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

<p align="center">Kształtowanie struktur przestrzennych gminy z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju oraz zasad ochrony środowiska</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Konsekwentne przestrzeganie planów zagospodarowania przestrzennego, a w nowych planach uwzględnienie ochrony zabytkowych układów przestrzennych oraz walorów krajobrazowych i przyrodniczych • Przeprowadzenie działań rewitalizacyjnych w miejscowości gminnej Bliżyn • Wspieranie racjonalnych remontów i modernizacji obiektów zabytkowych i przestrzeni z uwzględnieniem dobrych praktyk konserwatorskich oraz zasad ochrony środowiska i energooszczędności • Dbłość o zagospodarowane tereny zielone, parki, cmentarze grzebalne, Miejsca Pamięci Narodowej oraz pomniki • Kształtowanie świadomości mieszkańców odnośnie dbałości o własne gospodarstwo oraz najbliższą okolicę • Tworzenie bazy i infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej przy wykorzystaniu walorów kulturowych i przyrodniczych gminy
<p align="center">Współpraca instytucji, stowarzyszeń, sektora prywatnego na rzecz opieki nad zabytkami</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Współpraca z rządowymi, wojewódzkimi i służbami ochrony zabytków oraz innymi instytucjami pomocowymi • Określanie warunków współpracy gminy z właścicielami obiektów zabytkowych • Informowanie właścicieli budynków będących obiektami zabytkowymi o przysługujących im prawach i konieczności wypełniania obowiązków oraz o formach dofinansowania remontów itp. • Aktywna działalność stowarzyszeń, LGD, klubów, kół, związków oraz entuzjastów na rzecz rozwoju gminy wraz z ochroną dziedzictwa kulturowego • Wspieranie działalności zespołów ludowych, obrzędowych, kapel i kół gospodyń wiejskich, zastępów OSP, izb regionalnych. oraz twórczości artystów ludowych w kultywowaniu tradycji regionalnej • Współpraca międzygminna i regionalna w zakresie wspólnego promowania dziedzictwa kulturowego, organizacji imprez kulturalnych, historycznych, plenerowych festynów, szkoleń itp.

Zadania inwestycyjne "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022":

NAZWA ZADANIA	PODMIOT ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ	OPIS ZADANIA
<p align="center">Utworzenie Gminnego Centrum Kultury w Bliżynie</p>	<p align="center">Urząd Gminy w Bliżynie Gminny Ośrodek Kultury "Zameczek" w Bliżynie</p>	<p>Gminne Centrum Kultury realizowane będzie na bazie istniejących budynków oficyny i stajni stanowiących wraz z budynkiem Gminnego Ośrodka Kultury "Zameczek" pozostałości Zespołu Pałacyku Platerów (obiektu zabytkowego).</p> <p>W ramach budowy Centrum zdegradowane budynki oficyny oraz stajni (po ich wykupie od obecnego właściciela) zostaną zaadoptowane na nowoczesną bibliotekę publiczną z czytelnią oraz salę widowiskową</p>

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

		z profesjonalnym zapleczem technicznym. W ramach przebudowy nastąpi dostosowanie istniejących pomieszczeń i instalacji do nowych potrzeb, w tym wydzielenie i przygotowanie pomieszczeń związanych z działaniem poszczególnych pracowni tematycznych oraz zaplecza administracyjnego.
Renowacja wnętrza zabytkowego kościoła p.w. św. Ludwika w Bliżynie	Parafia p.w. św. Ludwika w Bliżynie	Przywrócenie pełnej wartości artystycznej i historycznej obiektu zabytkowego. Wzrost zainteresowania dziedzictwem kulturowym, zwiększenie dostępności do infrastruktury kultury, obiektów dziedzictwa.
Renowacja zabytkowego kościoła p.w. św. Rocha w Mroczkowie oraz jego otoczenia	Parafia p.w. św. Rocha w Mroczkowie	Przywrócenie i wyeksponowanie wartości zabytkowych i kulturowych architektury obiektu - renowacja (rewaloryzacja) wnętrza zabytkowego kościoła, renowacja ołtarza głównego, ambonki, renowacja kaplicy bocznej, zakrystii, wykonanie nowego ogrodzenia. Wzrost zainteresowania dziedzictwem kulturowym, zwiększenie dostępności do infrastruktury kultury, obiektów dziedzictwa.
Zabezpieczenie wartościowych dla gminy obiektów zabytkowych	Urząd Gminy w Bliżynie Właściciele obiektów	Wyeksponowanie wartości artystycznych i historycznych obiektów cennych w krajobrazie i dziedzictwie kulturowym gminy, szczególnie obiektów związanych ze Staropolskim Okręgiem Przemysłowym oraz MPN, kapliczek.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

8.1. Formy opieki nad zabytkami - rozpoznanie, zabezpieczenie, konserwacja, rewitalizacja

Rozpoznanie

Rozpoznanie substancji zabytkowej na terenie gminy jest podstawą wszelkich działań w dziedzinie ochrony zabytków. Jest też procesem ciągłym.

Ewidencja przekazana gminie Bliżyn od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach posłużyła za bazę do weryfikacji i sporządzenia Gminnej Ewidencji Zabytków w zakresie zabytków nieruchomych i stanowisk archeologicznych oraz niniejszego „Programu Opieki nad Zabytkami”.

Przekazany wykaz zabytków został zweryfikowany w następujący sposób:

- sprawdzenie lokalizacji stanowisk archeologicznych w kartach adresowych w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Kielcach
- przeprowadzenie badań terenowych w gminie, w celu sprawdzenia stanu zachowania i ewentualnych zmian w spisie obiektów nieruchomych w WUOZ.

Po przeprowadzonej weryfikacji ustalono Gminną Ewidencję Zabytków dla Gminy Bliżyn na dzień 20 czerwca 2018 roku. Dla wszystkich obiektów nieruchomych oraz stanowisk archeologicznych zostały sporządzone spisy oraz karty adresowe w Gminnej Ewidencji Zabytków, która jest nieodłącznym załącznikiem niniejszego opracowania.

Załącznik nr 1. Gminna Ewidencja Zabytków dla Gminy Bliżyn

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

Zabezpieczenie

Ważnym elementem dbałości o dziedzictwo kulturowe jest zabezpieczenie obiektów zabytkowych w razie nagłego zagrożenia.

Sposobami zabezpieczenia obiektów na terenie gminy są:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków
- wpisanie do rejestru zabytków
- oznakowanie zabytkowych obiektów znakiem „Konwencji Haskiej”,

Znakiem rozpoznawczym Konwencji jest tarcza skierowana ostrzem w dół, podzielona wzdłuż przekątnych na cztery pola, dwa błękitne i dwa białe (tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem).

- uwzględnienie ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego.

W razie nagłego zagrożenia dla zabytku należy zawiadomić Urząd Gminy oraz w zależności od zagrożenia - straż pożarną, Policję. Po ustaniu zagrożenia dla obiektu zabytkowego należy m.in.: zabezpieczyć zabytek przed jego dalszą degradacją, udokumentować zaistniałe straty i podjęte w trakcie trwania zagrożenia działania, poinformować właściwe organy tj. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o zaistniałej sytuacji, stratach, podjętych działaniach, potrzebach pomocy oraz wykonać ekspertyzę konserwatorską.

Gmina posiada uchwalony "Gminny Program Rewitalizacji Gminy Bliżyn na lata 2016-2022", którego działania obejmują centralną część miejscowości gminnej Bliżyn

Konserwacja

Konserwacja zabytków to zespół stałych i systematycznych działań mających na celu utrzymanie obiektu zabytkowego w dobrym stanie technicznym. Konserwacja zabytków kieruje się dwoma zasadami:

- zasadą minimalnej interwencji polegającej na zastosowaniu jak najskromniejszych środków, które mają wpływ na istniejącą tkankę zabytkową,
- zasadą odwracalność interwencji polegającą na tym, że zawsze winna istnieć możliwość zlikwidowania skutków zabiegu konserwatorskiego, gdyby zaistniała potrzeba powrotu do stanu sprzed interwencji.

Konserwację przeprowadza się po dokładnym zinwentaryzowaniu obiektu, które ma na celu ustalenie stanu dzieła, obiektu oraz zakresu prac koniecznych do przeprowadzenia i wybraniu odpowiedniej metody konserwacji.

Konserwacja ma zawsze charakter zachowawczy, bez uzupełniania brakujących fragmentów zabytku. W przypadku konieczności uzupełnienia brakującej tkanki zabytkowej, zabieg konserwatorski poszerza się o rekonstrukcje. W zabiegach restauratorskich dopuszcza się rekonstrukcje pod warunkiem, iż po interwencji istnieje możliwość łatwej identyfikacji

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

elementów dodanych do zabytkowej tkanki. W wielu przypadkach konserwacja zabytków zaleca uzupełnianie brakującej tkanki zabytkowej współczesną formą zharmonizowaną z charakterem zabytku w wymiarze estetycznym i materiałowym.

Prace konserwacyjne nieruchomości zabytkowych na terenie gminy należą do zakresu obowiązków właścicieli zarządzających danymi obiektami.

Podstawowym priorytetem w zakresie ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych jest „nie niszczyć bez potrzeby” – postulowane jest zachowanie najcenniejszych, największych skupisk stanowisk archeologicznych w stanie nie naruszonym, w miejscu ich pierwotnego występowania "in situ". Przyszłe pokolenia, które mogą dysponować lepszymi, mniej inwazyjnymi metodami badawczymi i w ten sposób lepiej poznać i obcować z autentycznymi śladami przeszłości.

Według ustaw obowiązujących w Polsce, dotyczących ochrony zabytków oraz prawa budowlanego, właściciel obiektu zabytkowego przewidzianego do konserwacji, odbudowy itp., powinien dysponować m.in. następującymi dokumentami:

- potwierdzoną decyzją wpisu obiektu do rejestru zabytków lub do Gminnej Ewidencji Zabytków,
- potwierdzonym dowodem prawa własności do obiektu,
- decyzją właściwego organu ochrony zabytków zezwalającą na przeprowadzenie prac,
- projektem budowlanym,
- pozwoleniem na budowę lub zgłoszeniem robót budowlanych.

Pozwolenie od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich itp. obejmuje: dane o zabytku, dane wnioskodawcy, zakres prac – przywołanie programu prac konserwatorskich, termin realizacji, wskazanie wykonawcy, nadzór konserwatorski. Pozwolenie to nie zwalnia z obowiązku ubiegania się o pozwolenie na budowę albo zgłoszenie.

Robotami budowlanymi przy zabytkach nieruchomych mogą kierować jedynie osoby, które posiadają odpowiednie uprawnienia budowlane (zgodnie z Prawem budowlanym) oraz odbyły minimum 2-letnią praktykę zawodową przy obiekcie zabytkowym. Roboty budowlane po uzyskaniu zezwoleń przebiegają w takiej samej formie jak prace przy innych obiektach budowlanych, tj. wymagają prowadzenia dziennika budowy, posiadania harmonogramu działań, zgodnego z prawem oddania obiektu do użytku i odbioru robót budowlanych.

Rewaloryzacja i rewitalizacja

Rewaloryzacja zabytków dotyczy poszczególnych obiektów, które mogą być do pewnego stopnia przekształcane w takim zakresie, by dostosować je do współczesnych wymogów życia i aktualnych funkcji, tak by nie utraciły swych wartości zabytkowych i estetycznych. Przykładem na terenie gminy Bliżyn jest obiekt Zameczku neogotyckiego w zespole Pałacyku Platerów w Bliźnie, spełniający obecnie funkcje ośrodka kultury (Gminny Ośrodek Kultury "Zameczek").

Rewitalizacja oznacza w sensie dosłownym „przywrócenie do życia” i jest pojęciem stosowanym najczęściej w odniesieniu do obszaru zurbanizowanego (np. części miasta lub zespołu obiektów budowlanych), który w wyniku przemian gospodarczych, społecznych, ekonomicznych i innych, utracił całkowicie lub częściowo swoją pierwotną funkcję i przeznaczenie. Pojęcie rewitalizacji

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

odnosi się do kompleksowego procesu odnowy wyznaczonego terenu, znalezieniu dla niego nowego zastosowania i doprowadzenie do stanu, w którym zmieni swoją funkcję.

Dla gminy Bliżyn został sporządzony „Gminny Program Rewitalizacji Gminy Bliżyn na lata 2016-2022”, który wyznacza zakres obszaru oraz precyzuje konkretne zadania inwestycyjne i organizacyjne dla realizacji podjętych celów.

Zalecenia w przypadku prowadzenia prac konserwacyjnych na obiektach i stanowiskach archeologicznych wpisanych do rejestru lub Gminnej Ewidencji Zabytków

Według obowiązujących w Polsce ustaw, dotyczących ochrony zabytków oraz prawa budowlanego, właściciel obiektu zabytkowego przewidzianego do konserwacji, odbudowy itp., powinien dysponować m.in. następującymi dokumentami:

- potwierdzoną decyzją wpisu obiektu do rejestru zabytków lub do Gminnej Ewidencji Zabytków,
- potwierdzonym dowodem prawa własności do obiektu,
- decyzją właściwego organu ochrony zabytków zezwalającą na przeprowadzenie prac,
- projektem budowlanym,
- pozwoleniem na budowę lub zgłoszeniem robót budowlanych.

Pozwolenie od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich itp. obejmuje: dane o zabytku, dane wnioskodawcy, zakres prac – przywołanie programu prac konserwatorskich, termin realizacji, wskazanie wykonawcy, nadzór konserwatorski. Ponadto należy ubiegać się o pozwolenie na budowę albo zgłoszenie robót budowlanych.

Robotami budowlanymi przy zabytkach nieruchomych mogą kierować jedynie osoby, które posiadają odpowiednie uprawnienia budowlane (zgodnie z Prawem budowlanym) oraz odbyły minimum 2-letnią praktykę zawodową przy obiektach zabytkowych. Roboty budowlane po uzyskaniu zezwoleń przebiegają w takiej samej formie jak prace przy innych obiektach budowlanych, tj. wymagają prowadzenia dziennika budowy, posiadania harmonogramu działań, zgodnego z prawem oddania obiektu do użytku i odbioru robót budowlanych.

Prace konserwacyjne obiektów zabytkowych na terenie gminy Bliżyn należą do zakresu obowiązków właścicieli zarządzających danymi obiektami. W stosunku do obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków stan prawny jest uregulowany, konserwacja jest wykonywana na bieżąco. W zakresie obiektów z gminnej ewidencji zabytków (wpisanych do kart adresowych):

- są to głównie domy mieszkalne zamieszkałe i użytkowane, gdzie remonty przeprowadza się bez zachowania zasad konserwacji, dostosowując je do potrzeb mieszkańców,
- domy i obiekty bez właścicieli, niszczące, niezabezpieczone, popadające w ruinę.

W gminie są obiekty, o których stan techniczny należy zadbać, ponieważ stanowią wartościowe dziedzictwo kulturalne. Niektóre prace mogą przeprowadzać sami właściciele obiektów i na ich bazie tworzyć nową wartość, a niektóre wymagały by wsparcia gminy lub inwestora zewnętrznego.

Zalecenia w przypadku prowadzenia inwestycji na terenie wpisanym do rejestru lub odkrycia stanowiska archeologicznego

Prowadzenie robót budowlanych na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, (według przepisów prawa budowlanego z dnia 7 lipca 1994 r.(tekst jednolity Dz. U. z 2017 r. poz. 1332 z późn. zm.)), przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wydanie przez organ architektoniczno-budowlany pozwolenia na prowadzenie robót budowlanych w stosunku do obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, objętych natomiast ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jest możliwe, stosownie do przepisu art. 39 ust. 3, wyłącznie w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Organ ochrony zabytków jest zobligowany do zajęcia stanowiska w takich sprawach w terminie 30 dni od dnia otrzymania wniosku. Po tym terminie uznaje się zgłoszone warunki projektowe za uzgodnione.

Jednym z obowiązków, który może być nałożony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków jest przeprowadzenie na koszt inwestora ratowniczych badań archeologicznych na terenie stanowiska.

W przypadku, kiedy podczas realizacji inwestycji natrafiono na materiał archeologiczny (zgodnie z art. 32 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (t.j. Dz. U. z 2014 poz. 1446 z późn. zm.)) należy natychmiast wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot. Zabezpieczyć przedmiot i miejsce jego odkrycia przy użyciu dostępnych środków oraz niezwłocznie powiadomić właściwego terytorialnie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków albo Wójta Gminy.

Jeśli informację o znalezisku otrzyma organ gminy, jest on zobowiązany w terminie nie dłuższym niż 3 dni przekazać ją Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków (WKZ). WKZ, w terminie 5 dni od dnia otrzymania informacji, jest zobowiązany dokonać oględzin znalezionej przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz, w razie potrzeby, nakazać przeprowadzenie na koszt inwestora ratunkowych badań archeologicznych. Badania ratunkowe wstrzymujące roboty inwestycyjne nie mogą trwać dłużej niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Jednak, gdy znaleziska posiadają wyjątkową wartość, WKZ może wydać decyzję o przedłużeniu wstrzymania robót do 6 miesięcy. Nie zgłoszenie znaleziska archeologicznego lub narażenie go na zniszczenie bez powiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków podlega według prawa karze grzywny (art. 115 ustawy o ochronie zabytków).

8.2. Instrumenty realizacji Programu

Założeniem "Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022" jest wspólne działania władz gminnych, właścicieli i zarządców obiektów, parafii, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń.

W imieniu Gminy Bliżyn zadania będą wykonywane przez Urząd Gminy w Bliżynie oraz gminne jednostki organizacyjne (szkoły, Instytucje kultury, i inne) w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- instrumenty prawne – wynikające z przepisów ustawowych dokumenty: dokumenty wydawane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, programy określające politykę państwa

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków,

- instrumenty koordynacji: wszelkie plany strategiczne gminy: strategia rozwoju, program ochrony środowiska, studia, analizy i koncepcje, umowy i porozumienia, nadzorowanie instytucji – jednostek organizacyjnych samorządu, współpraca z ośrodkami naukowymi, akademickimi, kulturalnymi, muzeami oraz współpraca z diecezjami,
- instrumenty finansowe: przeznaczenie środków z budżetu gminy na ochronę zabytków, szukanie zewnętrznego wsparcia finansowego na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane, podpisanie umowy użyczenia z prawnym właścicielem na renowację obiektu, pozyskiwanie dotacji, subwencji, dofinansowania, finansowanie nagród dla uczestników konkursów w ramach działań edukacyjnych,
- instrumenty społeczne, do których należą: edukacja kulturowa, dostarczanie informacji na temat potrzeb programu, sprawna komunikacja pomiędzy wydziałami Urzędu Gminy, współpraca pomiędzy instytucjami, w tym: współdziałanie z organizacjami społecznymi, wzbogacona oferta miejsc pracy przy ochronie zabytków i działań prowadzących do przeciwdziałania bezrobociu, promocja,
- instrumenty kontrolne – monitoring, analiza: bazy danych: geodezji i gospodarki gruntami, infrastruktury technicznej, stanu zagospodarowania przestrzennego gminy, stanu środowiska i krajobrazu kulturowego, stanu technicznego obiektów zabytkowych, zagadnień społecznych, m.in.: poziomu bezrobocia.

Koordynacja realizacji zadań związanych z ochroną zabytków spoczywa Urzędzie Gminy w Bliżynie. Koordynacja polegać będzie na:

- dysponowaniu pełną i stale aktualizowaną bazą danych w zakresie zasobów zabytkowych gminy,
- dysponowaniu aktualnym wykazem realizowanych działań i zadań gminnych jak i zadań podejmowanych przez właścicieli obiektów w zakresie ochrony zabytków,
- współpracy z instytucjami, stowarzyszeniami, środowiskami, osobami prywatnymi, firmami, wolontariuszami,
- wszechstronnej promocji gminy.
- Głównym odbiorcą programu są mieszkańcy gminy, którzy bezpośrednio odczuwają efekty jego wdrażania.

Istotną rolę w realizacji „Programu...” odgrywa współpraca z miejscowymi i zewnętrznymi organizacjami i stowarzyszeniami pozwalająca na aktywną partycypację społeczną. Ponadto współpraca może być realizowana pomiędzy gminą a właścicielami obiektu zabytkowego.

Współpraca w realizacji Programu może polegać na:

- wspólnej organizacji imprez kulturalnych, naukowych, działań turystycznych, itp.,
- współpracy przy ubieganiu się o środki zewnętrzne (środki krajowe, środki unijne, inwestorzy zewnętrzni),
- współpracy w promocji działań i obiektów.

8.3. Edukacja i promocja w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy

Zabytki należą do dóbr kształtujących tożsamość narodową i regionalną. Ich walory i wartość decydują o konkurencyjności przestrzeni, wzmacniają różnorodne działania gospodarcze i przyczyniają się do rozwoju regionu. Zadbane, dobrze eksponowane zabytki stanowią wartość ekonomiczną, kulturalną cenioną przez społeczeństwo, umożliwiają nawiązanie emocjonalnego związku mieszkańca z regionem, gminą, miejscowością.

Działania edukacyjne powinny być skierowane do trzech grup docelowych:

- specjalistów związanych zawodowo z ochroną zabytków – prowadzone głównie przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (KOBiDZ), Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków. Edukacja skupiają się na rozpowszechnianiu nowoczesnych standardów działań konserwatorskich, wymianie informacji i doświadczeń w zakresie ochrony zabytków, zarządzania dziedzictwem archeologicznym, przeciwdziałania nielegalnemu obrotowi dobrami kultury, itp.
- właścicieli i zarządców obiektów – działania w zakresie popularyzowania wiedzy o normach prawa i standardów opieki nad zabytkami oraz informowania na temat możliwości pozyskania środków z funduszy krajowych i zagranicznych na konserwację zabytków,
- społeczeństwa – celem jest poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, zbudowanie emocjonalnej więzi oraz zwiększenie obywatelskiej odpowiedzialności za stan zabytków

Celem działań edukacyjnych skierowanych do społeczeństwa jest poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym oraz zbudowanie emocjonalnej więzi z miejscowością, gminą, regionem, a także zwiększenie obywatelskiej odpowiedzialności za stan zabytków.

Edukacja w zakresie podniesienia świadomości na temat konieczności zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego będzie prowadzona poprzez:

- upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa w systemie edukacji
- wsparcie finansowe przez Gminę Bliżyn placówek edukacyjnych, kulturalnych i bibliotecznych w tworzeniu zbiorów regionalnych (np. publikacji, zachowanych pamiątek po sławnych osobach, tworzenia miejsc pamięci, izb, itp.) oraz w działalności wystawienniczej i kulturotwórczej
- organizowanie i wspieranie finansowe przez Gminę Bliżyn realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych związanych z regionem
- wydawanie i wspieranie finansowe przez Gminę Bliżyn wydawania publikacji (w tym: folderów promocyjnych, monografii, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy
- dbałość o Miejsca Pamięci Narodowej
- popularyzacja dobrych praktyk konserwatorskich, w odniesieniu głównie do budynków mieszkalnych będących własnością prywatną.

Podstawą promocji jest stała i wszechstronna informacja przekazywana w sposób atrakcyjny, czytelny i nakierowana na odpowiedniego odbiorcę. Działania promocyjne na terenie gminy Bliżyn powinny skupiać się na eksponowaniu i wykorzystywaniu walorów zabytkowych,

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

przyrodniczych w celu zwiększenia ruchu turystycznego, zaznaczenia obecności regionu na mapie krajowej. Można je realizować stacjonarnie przez jednostki działające w gminie oraz działania zewnętrzne (np. uczestniczenie w targach turystycznych i imprezach).

9. Zasady oceny realizacji Programu i sposoby jego finansowania

9.1. Monitoring realizacji Programu

„Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn” został sporządzony na lata 2019-2022. W wyniku obowiązku ustawowego istnieje konieczność sporządzania co 2 lata sprawozdań z realizacji programu (sprawozdanie takie Wójt Gminy przedstawia Radzie Gminy) oraz jego aktualizacji w okresie 4 letnim od przyjęcia go przez Radę Gminy.

Monitoring realizacji „Programu..” może odbywać się na podstawie niżej sprecyzowanych wskaźników:

- poziom (%) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami
- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach
- liczba zabytków poddanych pracom remontowo-konserwatorskim
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
- poziom objęcia terenu gminy (%) wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
- liczba zorganizowanych działań promocyjnych
- liczba utworzonych obiektów turystycznych na bazie dziedzictwa kulturowego gminy
- liczba osób korzystających z powstałej infrastruktury turystycznej
- liczba osób biorących udział w inicjatywach, imprezach kulturalnych
- liczba opracowanych wydawnictw (albumów, folderów, przewodników, kart pocztowych)
- liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego

Monitoring będzie prowadzony przez koordynatora do spraw ochrony zabytków w gminie, będzie polegał na gromadzeniu danych z działalności gminy, działalności mieszkańców i grup społecznych i innych organizatorów życia kulturalnego w gminie.

9.2. Źródła finansowania

Środki na realizację celów i działań zapisanych w „Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022” można pozyskiwać z wielu źródeł. Podstawowym źródłem finansowania są środki własne właściciela obiektu zabytkowego. Ponadto możliwe jest pozyskanie wsparcia ze źródeł:

- krajowych - źródła własne lub źródła zewnętrzne (np. dotacje z budżetu państwa dla jednostek samorządu terytorialnego, dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, dla których organizatorem jest samorząd, granty Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego)

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

- programów strategicznych, np.: Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014-2020 oraz programów operacyjnych,
- funduszy krajowych organizacji pozarządowych oraz funduszy organizacji międzynarodowych
- fundacji, organizacji działających lokalnie (np. LGD "U źródeł")
- programów wspólnotowych oraz funduszy strukturalnych,
- środków prywatnych i zbiorów publicznych.

10. Bibliografia

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 6 kwietnia 1997
2. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (Dz. U. z dnia 30 września 1976 r.) – tekst główny z aktualizacjami
3. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020
4. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego, Kielce 2014
5. Strategia Rozwoju Powiatu Skarżyskiego na lata 2015-2020, Skarżysko-Kamienna 2015
6. Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Bliżyn województwo świętokrzyskie, Bliżyn 2010
7. Dokumenty strategiczne gminy Bliżyn: Strategia Rozwoju Gminy Bliżyn na lata 2014-2024 (Bliżyn 2014), Gminny Program Rewitalizacji Gminy Bliżyn na lata 2016-2022 (Bliżyn 2017)
8. Lokalna Strategia Rozwoju dla Lokalnej Grupy Działania "U źródeł", 2015
9. Wiśniewski Jan, ks., Monografia dekanatu koneckiego, Radom 1913
10. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce. t. III, woj. kieleckie, pod red. J. Z. Łozińskiego, B. Wolff, z. 5. Warszawa 1958
11. Dudziński P., Alfabet heraldyczny, Warszawa 1997

Strony internetowe:

<http://www.nid.pl/pl/>

<http://www.blizyn.pl/>

<http://www.przystanblizyn.pl/pl/>

<http://www.dwory.cal.pl/index.php>

<http://www.polskiezabytki.pl/index.php>

<http://powstanie1863.zsi.kielce.pl/index.php>

Załączniki

Załącznik 1. Spis obiektów nieruchomości i stanowisk archeologicznych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Bliżyn

Spis obiektów nieruchomości znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Bliżyn:

LP	MIEJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
1.	Bliżyn	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. LUDWIKA w zespole kościoła par. pw. św. Ludwika	Rejestr Nr: A.271, wpis z 27.04.2009 r.
2.	Bliżyn	OGRODZENIE w zespole kościoła par. pw. św. Ludwika	
3.	Bliżyn	KRZYŻ ŻELIWNY w zespole kościoła par. pw. św. Ludwika	
4.	Bliżyn	KOŚCIÓŁ FILIALNY PW. ŚW. ZOFII w zespole kościoła fil. pw. św. Zofii	Rejestr Nr: 791/1 wpis z: 23.03.1957 r., 15.06.1967 r.
5.	Bliżyn	CMENTARZ DWORSKI PRZY KOŚCIELE w zespole kościoła fil. pw. św. Zofii	Rejestr Nr: 791/2 wpis z: 23.05.2012 r.
6.	Bliżyn	OGRODZENIE w zespole kościoła fil. pw. św. Zofii	Rejestr Nr: 791/3 wpis z:23.05.2012 r.
7.	Bliżyn	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI STARY	
8.	Bliżyn	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI NOWY	
9.	Bliżyn	PARK w zespole Pałacyku Platerów	Rejestr Nr: 792/1, wpis z 11.12.1957 r.
10.	Bliżyn	ZAMECZEK NEOGOTYCKI w zespole Pałacyku Platerów wraz z terenem w granicach działki nr 872/6	Rejestr: 792/2, wpis z 07.03.2013 r.
11.	Bliżyn	OFICYNA w zespole Pałacyku Platerów	
12.	Bliżyn	STAJNIA w zespole Pałacyku Platerów	
13.	Bliżyn	DOM URZĘDNIKÓW w zespole Nadleśnictwa	
14.	Bliżyn	STODOŁA ZE SPICHLERZEM w zespole Nadleśnictwa	
15.	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 89/89a	
16.	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 91/93	
17.	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 95	
18.	Bliżyn	DOM URZĘDNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, , ul. Kościuszki 97	
19.	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 134	
20.	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 136	
21.	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 140	

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

LP	MIJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	WPIS DO REJESTRU ZABYTEKÓW
22.	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 142	
23.	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 144	
24.	Bliżyn	DOM ROBOTNICZY w zespole osiedla Odlewni Żeliwa, ul. Kościuszki 146	
25.	Bliżyn	POZOSTAŁOŚCI ODLEWNI ŻELIWA „LUDWIKÓW”, ruina wieży ciśnień	
26.	Bliżyn	POZOSTAŁOŚCI ODLEWNI ŻELIWA, później Fabryka Farb I Lakierów, budynki oraz teren po odlewni żeliwa	
27.	Bliżyn	DOM NR 28, ul. Kościuszki	
28.	Bliżyn	DROŻNICZÓWKA w zespole drożniczówki nr 29, ul. Kościuszki	
29.	Bliżyn	STUDNIA w zespole drożniczówki nr 29, ul. Kościuszki	
30.	Bliżyn	BUDYNEK GOSPODARCZY w zespole drożniczówki nr 29, ul. Kościuszki	
31.	Bliżyn	DOM NR 36 wraz z budynkiem gospodarczym , ul. Kościuszki	
32.	Bliżyn	DOM NR 39, ul. Kościuszki	
33.	Bliżyn	DOM NR 43, ul. Kościuszki	
34.	Bliżyn	DOM NR 46, ul. Kościuszki	
35.	Bliżyn	DOM WRAZ Z BUDYNKIEM GOSPODARCZYM NR 79, ul. Kościuszki	
36.	Bliżyn	DOM NR 82, ul. Kościuszki	
37.	Bliżyn	DOM LUDOWY STOWARZYSZENIA KUPCÓW, ob. dom handlowy	
38.	Bliżyn	DOM NR 104, ul. Kościuszki	
39.	Bliżyn	DOM NR 116, ul. Kościuszki	
40.	Bliżyn	DOM NR 128, ul. Kościuszki	
41.	Bliżyn	DOM NR 130, ul. Kościuszki	
42.	Bliżyn	DAWNY BUDYNEK STACJI KOLEJOWEJ NR 6, ul. Przechodnia	
43.	Bliżyn	DOM NR 1, ul. Staszica	
44.	Bliżyn	DOM NR 1, ul. Szydłowiecka	
45.	Bliżyn	ZAGRODA NR 12, ul. Zgodna	
46.	Bliżyn	POMNIK OFIAR II WOJNY ŚWIATOWEJ	
47.	Bliżyn	POMNIK UPAMIĘTNIAJĄCY ŚMIERĆ WIĘŹNIÓW W FILII OBOZU KONCENTRACYJNEGO LUBLIN (MAJDANEK) W BLIŻYNIE W LATACH 1943-1944	
48.	Brzask	MOGIŁA POMORDOWANYCH	
49.	Gilów	DOM NR 27	
50.	Gilów	DOM NR 35	
51.	Gilów	DOM NR 36	
52.	Kopcie	POMNIK UPAMIĘTNIAJĄCY MIEJSCE BITWY ODDZIAŁU MJR HUBALA „ROGOWY SŁUP”	
53.	Kopcie	POMNIK UPAMIĘTNIAJĄCY POLEGŁYCH W 1944 R.	
54.	Kucębów	POMNIK PAMIĘCI NIEZNANEGO UŁANA	

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

LP	MIJSCOWOŚĆ	NAZWA OBIEKTU	WPIS DO REJESTRU ZABYTEKÓW
55.	Mroczków	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. ROCHA w zespole kościoła par. pw. św. Rocha	Rejestr Nr: 793, wpis z 25.09.1947 r.
56.	Mroczków	DZWONNICA w zespole kościoła par. pw. św. Rocha	
57.	Mroczków	KRZYŻ ŻELIWNY w zespole kościoła par. pw. św. Rocha	
58.	Mroczków	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI	
59.	Mroczków	KRZYŻ KAMIENNY	
60.	Nowy Odrowążek	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI	
61.	Płaczków	DOM NR 44	
62.	Płaczków	KRZYŻ KAMIENNY	
63.	Sobótka	POMNIK PAMIĘCI POLEGŁYCH W WALCE 3 VIII 1943 R. PARTYZANTÓW ZGRUPOWANIA "ROBOT"	
64.	Sołtyków	RUINA CEGIELNI WRAZ Z KOMINEM I TERENEM w zespole dawnej cegielni	
65.	Sołtyków	BUDYNEK ZARZĄDU CEGIELNI w zespole dawnej cegielni	
66.	Sorbin	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKO-KATOLICKI	
67.	Ubyszów	KRZYŻ KAMIENNY	
68.	Wojtyniów	CMENTARZ RADZIECKICH JEŃCÓW WOJENNYCH 1941-1943	
69.	Wołów	KRZYŻ KAMIENNY	
70.	Wołów	POMNIK PAMIĘCI POLEGŁYCH W DNIACH 3-4 VIII 1945 R. WOKOLICACH CZERWONEJ GÓRY	
71.	Wołów	POMNIK PAMIĘCI ODDZIAŁÓW PARTYZANCKICH "NURTA"	
72.	Wołów	POMNIK PAMIĘCI WŁADYSŁAWA "OSETA" WASILEWSKIEGO	

Stanowiska archeologiczne z terenu Gminy Bliżyn (stan na 20.06.2018 r. pismo Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach, znak: ZATiRA.IA. 5133.1.2018 z dnia 20.06.2018 r.):

NR	MIJSCOWOŚĆ	NUMER AZP	NUMER STAWISKA NA OBSZARZE	NUMER STAWISKA W MIJSCOWOŚCI	RODZAJ STANOWISKA
1.	Bliżyn	80-64	10	1	1. XIX wiek (przed rokiem 1838) - wielki piec
2.	Drożdżów	80-63	17	1	1. nowożytność (około 1577 roku) - kuźnica wodna
3.	Drożdżów	80-64	8	2	1. późne średniowiecze/ nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy
4.	Drożdżów	80-64	9	3	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy
5.	Gilów	80-64	1	1	1. późne średniowiecze - kuźnica wodna
6.	Górki	80-64	2	1	1. późne średniowiecze/ nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Blizyn na lata 2019-2022

NR	MIJSCOWOŚĆ	NUMER AZP	NUMER STAWISKA NA OBSZARZE	NUMER STAWISKA W MIJSCOWOŚCI	RODZAJ STANOWISKA
7.	Górki	80-64	3	2	1. późne średniowiecze/ nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy
8.	Kopcie	81-63	10	1	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność- punkt osadniczy
9.	Kopcie	81-63	11	2	1. nowożytność (XVI-XVII wiek) - punkt osadniczy
10.	Kopcie	81-63	12	3	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy
11.	Kucębów	81-63	13	1	1. późne średniowiecze- punkt osadniczy 2. nowożytność - osada
12.	Kucębów	81-62	33	2	1. nowożytność (XVI wiek) - huta szklana
13.	Mroczków	80-63	13	1	1. nowożytność (1778 rok) - wielki piec
14.	Mroczków	80-63	14	2	1. nowożytność - kuźnica wodna
15.	Mroczków	80-63	15	3	1. nowożytność - kuźnica wodna
16.	Nowy Odrowążek	81-63	14	1	1. późne średniowiecze/ nowożytność- punkt osadniczy 2. nowożytność - osada
17.	Nowy Odrowążek	81-63	15	2	1. późne średniowiecze/ nowożytność- punkt osadniczy
18.	Nowy Odrowążek	80-63	23	3	1. późne średniowiecze- punkt osadniczy 2. nowożytność - osada
19.	Odrowążek	81-63	16	1	1. późne średniowiecze/ nowożytność 2. nowożytność - osada
20.	Odrowążek	81-63	17	2	1. nowożytność (XVI-XVII wiek) - osada
21.	Odrowążek	81-63	18	3	1. późne średniowiecze/ nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy
22.	Odrowążek	81-63	19	4	1. nowożytność (XVI wiek) - punkt osadniczy
23.	Odrowążek	80-63	24	5	1. późne średniowiecze- punkt osadniczy 2. nowożytność - osada
24.	Odrowążek	80-63	25	6	1. późne średniowiecze/ nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność - osada
25.	Odrowążek	80-63	26	7	1. późne średniowiecze/ nowożytność- punkt osadniczy 2. nowożytność- osada .
26.	Odrowążek	80-63	27	8	1. nowożytność (XVI-XVII wiek) - punkt osadniczy
27.	Odrowążek	80-63	28	9	1. późne średniowiecze- punkt osadniczy 2. nowożytność- punkt osadniczy
28.	Płaczków	80-63	16	1	1. nowożytność - kuźnica wodna
29.	Rędocin	79-63	6	1	1. nowożytność (XVI-XVII wiek) - punkt osadniczy.
30.	Sorbin	80-63	19	1	1. późne średniowiecze- punkt osadniczy 2. nowożytność - osada
31.	Ubyszów	80-64	5	2	1. nowożytność (XVI wiek) - punkt osadniczy

Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Bliżyn na lata 2019-2022

NR	MIEJSCOWOŚĆ	NUMER AZP	NUMER STAWISKA NA OBSZARZE	NUMER STAWISKA W MIEJSCOWOŚCI	RODZAJ STANOWISKA
32.	Ubyszów	80-64	6	3	1. nowożytność (XVI-XVII wiek) - punkt osadniczy
33.	Ubyszów	80-64	7	4	1. nowożytność (XVI wiek) - punkt osadniczy
34.	Wojtyniów	80-64	13	1	1. średniowiecze/ nowożytność - kuźnica wodna
35.	Wołów	80-64	15	2	1.średniowiecze/ nowożytność - kuźnica wodna
36.	Wołów	80-64	16	3	1. nowożytność (XVI wiek?) - punkt osadniczy
37.	Wołów	81-64	1	4	1. późne średniowiecze - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy
38.	Wołów	81-64	2	5	1. późne średniowiecze/nowożytność - punkt osadniczy 2. nowożytność - punkt osadniczy
39.	Zbrojów	80-63	18	1	1. późne średniowiecze/ nowożytność- punkt osadniczy 2. nowożytność- punkt osadniczy